

מבוא למחזור חג השבועות

HUC התוכנית הישראלית לרבנות

אורי לם - עבודת גמר

מנחה: הרבה ד"ר דליה מרקס

2012 תשע"ב

אינדקס

עמוד	
4	מבוא
6	הקדמה
7	לשבור את הלוחות?
10	אלוהים שכח: האם אלוהים עזב את הארץ "ושכח" אצלינו את התורה?
14	מחזור לחג השבועות
15	עלינו, עלי
16	מנחה לערב שבועות
18	עמידה
19	עלינו
	משה קיבל תורה מסיני
20	ערבית של שבועות
23	קריאת שמע וברכותיה
	התגלות
	טקס קבלת אחים: התגיירות והתגלות
24	שְׁמַע יִשְׂרָאֵל
26	מקורות
28	תוֹכָה ה' יִתֵּן לִי תוֹכָה
28	מי שברך למצטרפים לעם ישראל
29	תפילה לשבי ישראל
	תיקון ליל שבועות
31	תיקון ליל שבועות: מניין המנהג הזה?
32	גם אלוהים צריך תיקון
34	כשאלוהים ועם ישראל מתחתנים
35	אקדמות
40	תיקון ליל שבועות והתחדשות יהודית
	עוד הצעות לתיקון ליל שבועות
41	בין אדם לאלוהים: מי נותן ומי מקבל?
42	תורה מן השמים ותורה מסיני
43	וכל העם רואים את הקולות
44	לימוד על מגילת רות
47	משמעות אחרת ל"נעשה ונשמע"
48	רות: תפילה לבועז, ברכה לנעמי.
	שחרית של שבועות
50	קריאת שמע וברכותיה
52	אבי היה אלוהים ולא ידע
55	הוצאת ספר תורה
56	כתובה לחג השבועות: "ירד דודי לגנו"
	קריאת התורה
59	ליום ראשון
59	ליום שני

61	מפטיר
	הפטרה
61	ליום ראשון
62	ליום שני
64	נספח: שלד של מבנה התפילות
64	ביבליוגרפיה

תודות מיוחדות:

לרבה דליה מרקס, על האוריינטציה לעבודה, על האתגרים, ועל שהאמינה שביכולתי להתמודד איתם.

לרב לוי קלמן, על הקריאות ומקורות ועל שהיה כל כך נוכח וחשוב בין אלה שתמכו בי בתקופה קריטית.

לרב דוד לוין, שנתן לי תמיכה ועידוד במהלך כל המסע... בקיצור, איתנו למדתי שאסור לפחד מדרך

ארוכה.

לחברי וחברותי, רבנים ורבות לעתיד, על העזרה המיידית בהגהה של "תיקון שבועות", שבזכותם

השגיאות בעברית נעלמו. כמה טוב לדעת כי כולנו שותפים בתיקון עולם.

לכולכם, המון המון ברכות ותודות.

מבוא

העבודה הזאת תהיה הצעה של תפילות ופיוטים למחזור וביניהם שירים וטקסטים מסורתיים וחדשים, יחד עם הרהורים ופירושים אישיים, ותתייחס בעיקר אל החלקים מובחרים של המחזור להם יש קשר מיוחד לחג השבועות.

אציג גם את ההצעה לביצוע "טקס קבלת אחים" למתגיירים ומתגיירות שהפכו להיות חלק מעם ישראל בין תקופת חג שבועות שעבר לבין חג השבועות הזה. הטקס אמור להתרחש זמן קצר לאחר סיומה של התפילה בערב שבועות ולפני תחילת תיקון ליל השבועות. לאורך הטקס, אני מציע שגם נקבל בברכות את אלה שרואים את עצמם כבני האנוסים - צאצאי יהודי גרוש ספרד - ששבו כדי להיות חלק מעם ישראל באופן רשמי.

כניסת חג השבועות יכולה להיות הזדמנות לקיים טקס המכוון לצעירים בני/בנות 15/16, אשר סיימו את לימודי יהדות, אותם אני ממליץ לפתוח מיד אחרי חג השבועות בשנה שעברה. הטקס הזה נבנה בהשראת המסורת של קהילות יהודיות ליברליות ורפורמיות ונקרא "טקס האשרור", אותו חוגגים אותו בקבוצה אחת לשנה, בחג השבועות. לפי מאמרו של הרב דליה מרקס "על שבועות ושאלה תרבותית"¹:

הסיבה לבחירה בחג השבועות הייתה העובדה שיש בטקס האשרור ביטוי של קבלת התורה באופן אקטיבי על ידי הקבוצה שסיימה את לימודי הדת שלה... טקסי האשרור היהודיים נחגגו בבית הכנסת ברוב עם וברוב הדר... הטקסים הכילו תפילות מיוחדות ודרשות מרוממות והפכו לאירועים מרכזיים בחייה פרטים וקהילות... וכמו כן, מוזיקה מיוחדת נכתבה לצורך האירועים הללו. בין המלחינים שנטלו חלק בפרויקט הזה היה לואיס לבנדובסקי, שיצר מוזיקה שהייתה אירופאית מאד ובה בשעה יהודית מאד.

¹ <http://pixelit.bac.org.il/ContentPage.aspx?id=2221>

באירופה ובארה"ב, טקס האָשרור היה מתקיים עם סיום שנת הלימודים. וכשאני חושב על התאמתו לקהילות בדרום אמריקה - כאשר חג השבועות נחגג בתחילת החורף ובאמצע שנת הלימודים – אני טוען שטקס כזה צריך להשתנות מכמה בחינות, אבל עדיין ראוי שישמש השראה. הקהל הוא אותו קהל: צעירים בני/בנות 15/16. בקהילה שלי, צעירים אלה משתתפים בקורס הכשרה להדרכה ולמנהיגות קהילתית. אני מאמין שטקס כזה יכול להתאים כסיום לקורס הכשרה שיתחיל ויסתיים בתקופת חג השבועות, ללא קשר עם לוח שנת הלימודים. הטקס יכול להדגיש לצעירים שמשמעות ההכשרה שלהם, ראוי שתחרוג מעבר לעובדת היותם מדריכים ומדריכות בתנועות נוער בהם השתתפו במהלך ילדותם ובתחילת גיל ההתבגרות. הטקס יכול לחזק את תחושת השייכות לקהילה ולקשר עם הערכים והמסורות של העם היהודי בכלל.

על פי דליה מרקס:

בכל דור ודור עלינו לקבל את התורה מחדש. טקסי האָשרור הם ביטוי מצוין לכך. ומה לגבינו? האם יש מקום לטקסים הדומים לטקסי אָשרור, טקסים שניתן יהיה לחגוג לקראת סיום הלימודים, בהוספת ממד רוחני לתקופה של בחינות הבגרות וההכנה לצבא? מה בדבר טקסים לציון סיום השירות הצבאי? תהליך ההתבגרות הולך ונפרש על פני יותר ויותר שנים, האם יש מקום לציון טקסי של אבני דרך אלה?

לאחר טקסי בר מצווה ובת מצווה, אין הזדמנויות רבות לצעירים לחזור ולאשר את הקשר ביניהם ובין הקהילה שלהם. אף על פי שהם חברי תנועת נוער, בדרך כלל הם מרגישים מנותקים מהקהילה ופחות מהם משתתפים בתפילות או בפעולות אחרות מחוץ לימי פעולה בתנועה. אחרי גיל 15 נפוץ אצל בני נוער להתחיל להתרחק מהקהילה - ותהליך זה מואץ לאחר גיל 18, לפחות בברזיל, כשרובם מתחילים ללמוד באוניברסיטה. ישנם מאמצים רבים לשמור על הקשר ביניהם ובין הקהילה בתקופה ההיא; וידוע שהראשונים בניהם "חוזרים" לקהילה רק כאשר מתחילים להתחתן.

בנוגע לבחירת השם לטקס, אני סבור שהשם "טקס האשרור" אינו השם המתאים ביותר, כי בדרך שאני מציע, הוא כבר לא מתאים לצורה חדשה. הצעות מסוימות לשם עשויות להיות "טקס מנהיגות" "טקס קבלת תורה", "טקס הדרכה". אבל הנושא פתוח להצעות חדשות המתאימות למציאות של כל קהילה.

הקדמה

מטרת עבודה זו היא להציע מבוא למחזור חג השבועות שיהיה כלי לחוות את חג מתן תורה לעם ישראל היום.

על פי הרב אברהם יהושע השל, כפי שבאה לידי ביטוי בספרו של "אלוהים מבקש את האדם":

מעמד הר סיני הוא אירוע שהתרחש פעם אחת ולתמיד, והן אירוע המתרחש בכל עת. מעשה אלוהים מתרחש הן בזמן והן בנצח. מנקודת מבטנו הוא התרחש פעם אחת; מנקודת מבטו של אלוהים הוא מתרחש בכל עת... אנו קוראים בסר שמות על אודות הגעתם של בני ישראל להר סיני: "בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם - בַּיּוֹם הַהוּא בָּאוּ מִדְבַּר סִינַי" (יט, א). פסוק זה מכיל ביטוי שבו נבוכו חכמינו הקדומים: "בַּיּוֹם הַהוּא?!" היה צריך לומר "בַּיּוֹם הַהוּא" "הוא!" מכאן משמע כי יום נתינת התורה לעולם לא יוכל להיות נחלת העבר; "הַיּוֹם הַהוּא" הוא "הַיּוֹם הַהוּא", כל יום... (ע' 171-172)

לדעתי, בהתחלה מבחין השל בין החוויה האלהית לבין החוויה של בני אדם לגבי מתן תורה: לבני אדם, הוא אומר, היה אירוע חד פעמי במקום ובזמן מסוים. לעומת זאת, לאלוהים מתן תורה היה גם אירוע חד פעמי, אך בה בעת, גם אירוע המתמשך ברציפות: התורה מועברת כל הזמן. אבל אם לבני אדם האירוע הוא חד פעמי, איך יכול להיות שאלוהים נותן את התורה כל הזמן? אם ההתגלות האלהית היא מתמשכת, בוודאי שהוא מגלה אותה למישהו; כל רגע נתון, הוא רגע של מתן תורה. גם בזמן שאנחנו חוגגים את חג השבועות היום הוא זמן מתן תורה,

"הַיּוֹם הַזֶּה". נראה לי שהשל משתמש בתחילת המשפט בצורה רטורית, לסיים סוף סוף "מכאן משמע כי יום נתינת התורה לעולם לא יוכל להיות נחלת העבר; 'הַיּוֹם הַהוּא' הוא 'הַיּוֹם הַזֶּה', כל יום..."

לדעתי, דברים אלו מדגישים את החשיבות לחידוש המחזור לחג השבועות בימינו. לחוות את מתן תורה היום, בהקשרים ההיסטוריים, דתיים ורוחניים שלנו. לדברי השל, אלוהים מבקש את האדם בכל רגע להיות שותפו, כשהוא "מַחְדֵּשׁ בְּכָל יוֹם תְּמִיד מַעֲשֵׂה בְּרָאשִׁית", כפי שכתוב בברכת יוצר אור הנאמרת בתפילת שחרית, מידי בוקר. מחזור חג השבועות צריך לשקף את הדרך שבה אנחנו מקבלים את התורה ביום הזה, תוך לקיחה בחשבון את מסורת אבותינו ואמותינו, יחד עם חידוש המסורת הנבנת בכל יום.

לשבור את הלוחות?

כפי שבחג הפסח אנחנו אמורים לראות את עצמינו היום "כאילו הוא יצא ממצרים", בחג השבועות אני מבין שצריכים להרגיש כאילו כל אחד מאתנו נוכח במעמד הר סיני, לפחות באופן סמלי, כדי להשתתף באירוע מתן תורה. עם זאת, על פי התורה, אם עם ישראל לא רק יצא ממצרים, אלא קודם חווה תקופה קשה ביותר שבה בני ישראל היו 400 שנה בשיעבוד, בלי לדעת בודאות אם אלוהים עזב אותם או לא; ואז היו עדים לעשרת המכות שעבורן אלוהים תקף את מצרים לפני היציאה מעבדות לחרות - בחג השבועות אנו זוכרים שעם ישראל לא רק קיבל את לוחות הברית, את התורה; מה שקרה קודם הוא שבני ישראל האמינו שאלוהים עזב אותם, והמליכו אל אחר במקומו, את עגל הזהב, שלו הם קראו אלוהים, מה שערר את כעסו של משה, אשר שבר את הלוחות לעיני כולם.

מהו מקומן של "שבירת הלוחות" כאשר אנחנו חוגגים חג השבועות היום? האם יש הצדקה "לשבור את הלוחות" בכל פעם מחדש? האם עלינו לתקן את האמונות והערכים שלנו שוב ושוב ולשכתב מחזור חדש של חג השבועות מדי פעם?

אני סבור שעל מחזור התפילה לשתף בו בזמן, אם אפשר לומר כך, גם את "לוחות הראשונים" וגם "את הלוחות השניים". לאמיתו של דבר, על פי התורה עם ישראל לא ידע מה היה כתוב בגרסה הראשונה של לוחות הברית, אלא רק בגרסה השנייה, אשר נכתבה על ידי משה. אם אפשר לומר כך, הלוחות הראשונים - "בשמיים הן", ומהם קיבלנו רק את החורבות שמורות בארון הברית, כמו חלקים של פאזל שמבקש פעולה אנושית לבנות אותו מחדש – ובמקרה שלנו, לשכתב אותו.

בהשראת "החורבות של הלוחות הראשונים" ועל פי דוגמת משה, שכתב את לוחות הברית מחדש, עלינו לשכתב את המחזור, וממנו לשקף איך, היום, אנחנו משלבים את מילות הטקסט שבורות, למחשבות ותחושות שיתנו לו משמעות בשבילינו. לפיכך, מעת לעת נראה לי סביר וצפוי שהמחזור יתוקן, כדי להעדכנו והחייטו, אפשר לומר, ובכך שיעלה בקנה אחד עם המציאות הנוכחית בה אנו חיים ולגרום לנו להרגיש שאנו יכולים להצטרף לאירוע של מתן תורה, בכל יום ויום, בכל דור ודור.

על פי הרב שלמה פוקס במאמרו "נעשה, נשמע, נשאל ונחדש"²:

נראה שכל שנותר לנו הוא לחקות את התנהגותו של משה 'לשבור את הלוחות'; שבירת

הלוחות היא קיומה של התורה, כיצד? לא בחיקוי 'נעשה ונשמע' כי אם בחידוש!

איזה תורה "מִשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמִסֶּכֶה לְיִהוֹשֻׁעַ" (אבות א,א)? לפי התלמוד, משה ועם

ישראל קיבלו את התורה בכפייה. על הפסוק:

² <http://www.reform.org.il/holidays/2011/Shavuoth/pages/will-do.html>

וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת הָעָם לְקִרְאֵת הָאלוהִים מִן הַמִּצְנֶה וַיִּתְּצֻבוּ בְּתַהֲתִית הָהָר. (שמות יט, יז)

אנחנו קוראים בתלמוד:

אָמַר ר' אֲבָדִימִי בַר חֲמָא בַר חֲסָא: "וּמַלְמֵד שְׂכַפָּה הַקְדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עֲלֵיהֶם אֶת הָהָר כְּגִיגִית, וְאָמַר לָהֶם: אִם אַתֶּם מְקַבְּלִים הַתּוֹרָה מוּטָב, וְאִם לֹא, שָׁם תִּהְיֶה קְבוּרַתְכֶם". (שבת פ"ח ע"א)

אילו היה זה אירוע חד פעמי והתורה נתקבלה בכפייה, אפשר להבין מזה שאנחנו לא הינו שותפים, שאין כריתת ברית במקרה זה, שלאונס וכפייה. אם איננו מזדהים עם מתן תורה שכזה, כאשר אנו כבר לא מרגישים את הכפייה, ננצל הזדמנות כלשהי בשביל לא לקיימה – "ונעשה ונשמע" את מה שרוצים.

כך שלמה פוקס מסיים את מאמרו:

משה היה צריך לשבור את הלוחות... משה רצה ללמד את העם שאין כל קדושה בדבר חומרי רק ברעיונות התורה. דרכו של משה הייתה ביכולת הפירוש והחידוש, משה הבין שהעברת האבן – הלוחות אין בה כדי ללמד - ולהפך, משה הבין ששבירת הלוחות תלמד את העם מה חשוב באמת. כך דרכנו דרך החידוש!

אם השל מציע כי אירוע של מתן תורה צריך להיות היום, כל יום, בשותפות, במפגש בין אלוהים ואדם, אני מבין מעצת שלמה פוקס כי עלינו לחקות את הדוגמה של משה. אנחנו צריכים "לשבור את הלוחות", לפרק אותם ולבנות מחדש בכל יום תמיד. בין הסדקים של הלוחות החדשים, אנו מוצאים משמעויות חדשות, משלימים את מה שניתן לנו במה שאנחנו יכולים וצריכים גם לתת, ממקום של חופש, כשותפים אשר מעוניינים באמת בברית עם אלוהים.

יש לומר גם כן על פי מה שדרש רש"י על הפסוק הבא:

הַיּוֹם הַזֶּה, ה' אֵלֶיךָ מִצְוֹךְ לַעֲשׂוֹת אֶת-הַחֻקִּים הָאֵלֶּה - וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים; וְשִׁמְרָתָ וְעֲשִׂיתָ אוֹתָם, בְּכָל-לְבָבְךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ. (דברים כו, טז)

רש"י:

בכל יום יהיו בעיניך כחדשים, כאילו קבלתים היום מהר סיני. (תבוא שלישית, יתרו יג, י).

אם כך ביחס לתורה, עוד יותר מבחינת מחזור לחג השבועות: על מנת לשקף את הקשר החי בין אלוהים לאדם בשעת מתן תורה, עלינו לפנות מקום במחזור לתרומתנו דתית, רוחנית ותרבותית.

אלוהים שכחן: האם אלוהים עזב את הארץ "ושכח" אצלינו את התורה?

אמרתי קודם כי לפחות בשתי הזדמנויות - בתקופת העבדות במצרים ולאחר מכן במדבר, כשהיה נראה לישראלים שמשה לא היה אמור לרדת מהר סיני בחיים - הם הרגישו שאלוהים עזב אותם. כיום, יש פעמים ויש אנשים הבטוחים שאלוהים עזב את הארץ כבר מזמן - או שהוא מעולם לא היה קיים בכלל. אז שמירת מנהגים וקיום מצוות הוא הדרך להגיד שאנחנו מתגעגעים לאלוהים. כי למרות הכל, "כל געגוע הוא נוכחות להעדרותו של מישהו" במילים של המשורר הברזילאי ג'ילברטו ג'יל.

ובדמיונו של המשורר הישראלי יהודה עמיחי, אלוהים עזב את הארץ, אבל השאיר לנו את התורה במתנה או כסוג של עדות, שהיה יום בו הוא היה נוכח איתנו. מאז, על פי עמיחי, היהודים אינם מסכימים לקבל את הנטישה וצועקים לאלוהים: "שכחת, שכחת", אולי לא כדי להחזיר את המתנה, אבל כדי לאשר שאלוהים עדיין קיים בעולם.

חג השבועות הוא רגע מכונן לכל אחד ואחת לשאול את עצמו מה מקומו של אלוהים בחייו. וגם אם אלוהים לא נראה נוכח כל כך, ממשיכים לשמור על מקומו עבורינו, ממשיכים לקרוא לו, ממשיכים לשאול עד כמה הוא עזב את הארץ ועד כמה אנחנו עזבנו אותו - ומה לעשות עם זה.

כשאלוהים עזב את הארץ (יהודה עמיחי, "פתוח, סגור, פתוח")

כְּשָׂאֱלֹהִים עָזַב אֶת הָאָרֶץ הוּא יִשְׁכַּח אֶת הַתּוֹרָה

אֶצֶל הַיְּהוּדִים וּמֵאֵז הֵם מְחַפְּשִׁים אוֹתוֹ

וְצוֹעֲקִים אַחֲרָיו, יִשְׁכַּחַת מִשְׁהוֹ, יִשְׁכַּחַת, בְּקוֹל גְּדוֹל

וּבְנֵי אָדָם אַחֲרֵים חוֹשְׁבִים שֶׁזֶהֱי תִּפְלָתָם, שֶׁל הַיְּהוּדִים.

וּמֵאֵז הֵם טוֹרְחִים לְמַצֹּא רְמָזִים בְּתַנ"ךְ

עַל מְקוֹם הַמְצָאוֹ כִּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר, "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמְצָאוֹ,

קִרְאוּהוּ בְּהִיּוֹתוֹ קְרוֹב" (ישעיהו נה, י). אֲכַל הוּא כְּחוֹק.

לטענו של המשורר, אלוהים עזב את הארץ. האם המשורר מתכוון שאלוהים עזב את העולם כולו או ארץ ישראל בפרט?

אם אלוהים עזב את העולם כולו, לא נראה לי שהוא פשוט שכח את התורה אצל העם היהודי. אולי הוא עשה כאילו שכח... כאילו הוא שכח משהו יקר מאוד, כדי לראות אם היינו מבינים את ערכה של התורה, או אם גם אנחנו היינו עוזבים את התורה, ושעמים אחרים יוכלו לטפל בה ולמסור את דבריה ביניהם. וזה מזכיר לי מדרש אחד:

כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל, לא בלשון אחד אמר להם, אלא בארבעה

לשונות, שנאמר: **ויאמר ה' מסיני בא** - זה לשון עברי; **וזרח משעיר למו** - זה לשון רומי;

הופיע מהר פארן - זה לשון ערבי; **ואתה מרבבות קדש** - זה לשון ארמי.

(ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פסקא שמג)

הנה, לפי המדרש אלוהים שכח את התורה לפחות בארבע שפות. האם רק אנחנו אמרנו "שכחת, שכחת"?

כי אם אלוהים "שכח" את התורה בכוונה בקרב היהודים כדי שדבריה יתקבלו ביניהם, שיתגשם את מה שכתוב בה:

וַיֹּאמֶר, בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם-ה': כִּי יַעַן אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת-הַדָּבָר הַזֶּה, וְלֹא חָשַׁקְתָּ אֶת-בְּנוֹךְ אֶת-
וְהִרְבָּה אֶרְבָּה אֶת-זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכָחוּל אֲשֶׁר עַל-שָׁפַת הַיָּם.
(בראשית כב, טז-יז)

נראה לי שאם כך, במקום לקרוא את התורה באופן מילולי, מההתחלה היהודים פירשו אותה:
וְהִרְבָּה אֶרְבָּה אֶת-זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם - כוכבי השמים לציין את מעבר הזמן, לא התרחבות בארץ
או באיזושהו מקום. לכן לא הובטחה פרייה ורבייה ממש, אלא הוייה "לנצח" באורך זמן, כמו
כוכבי השמים. אלוהים מעולם לא הבטיח לנו שנהיה אחד מהעמים המרובים ביותר של כדור
הארץ, אלא:

לֹא מִרְבָּכֶם מִכָּל-הָעַמִּים, חָשַׁק ה' בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם: כִּי-אַתֶּם הִמַּעַט מִכָּל-הָעַמִּים. כִּי מֵאַהֲבַת ה'
אַתֶּם, וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת-הַשְׁבָּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, הוֹצִיא ה' אֶתְכֶם, בְּיַד חֲזָקָה; וַיַּפְדֶּךָ מִבֵּית
עַבְדִּים, מִיַּד פַּרְעֹה מֶלֶךְ-מִצְרָיִם. (דברים ז, ח)

ואכן, המציאות מוכיחה כי יחסית לאוכלוסיית העולם היינו ונותרנו עם קטן.

וְכָחוּל אֲשֶׁר עַל-שָׁפַת הַיָּם - לעומת יתר אומות העולם, אנחנו כמו גרגרי חול. אחרי הכל, כמה
הודים יש בעולם, כמה סינים, אמריקאים, ערבים? וכמה יהודים ישנם בעולם?

האם אלוהים שכח את תורתו בקרב היהודים היות וחשב כי במידה ויהיו פחות אנשים היו
מעורבים להגן עליה, תהיה פחות סכנה לאיבוד ערכיה לאורך זמן?

פרשנות שנייה לשירו של עמיחי, יכולה להיות שאלוהים שכח את התורה דווקא בארץ ישראל,
והיהודים, משום מה, מאז שקיבלוה במקרה, מחפשים את אלוהים וצועקים לו "שכחת, שכחת!".
למה להם?

יש מדרש המספר שכאשר אלוהים החליט לתת את תורתו, כל העמים סירבו, רק עם ישראל
קיבל את התורה:

ויאמר ה' מסיני בא (דברים לג,ב) - כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה, אלא על כל האומות... לכל אומה ואומה שאל להם אם מקבלים את התורה, שנאמר: "יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך" (תהלים קלח, ד)... שלא שמעו אלא אפילו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח... כיון שראה הקדוש ברוך הוא כך, נתנם לישראל... באו ישראל וקבלום. לכך נאמר: ויאמר ה' מסיני בא. (ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פסקא שמג)

אז היינו האפשרות האחרונה של אלוהים לתת למישהו את התורה?

ובכן, מדרש אחר שכבר הזכרנו לעיל, אומר:

אמר ר' אבדימי בר תמא בר תסא: ומלמד שפפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה מוטב, ואם לאו, שם תהא קבורתכם. (שבת פ"ח ע"א)

אולי כדי להבטיח שלפחות אנחנו נסכים לקבל אותה, ההזדמנות האחרונה שלו, אלוהים איים להפיל הר סיני בראשינו, אם היינו מסרבים לקבל את התורה.

בין אם קיבלנו את התורה ברצון או בכפייה, בא עכשיו עמיחי ואומר שיהודים אינם עושים דבר בחיים אלא לחפש אלוהים ולצעוק לו "אלוהים, שכחת משהו יקר על פני הארץ, היא שלך, אנחנו רוצים להחזירה". ועל כל יהודי ויהודיה לבקש את אלוהים בדרך משלו, בדרך משלה. לפי עמיחי, כאשר אנשים אחרים מקשיבים לנו צועקים "שכחת, שכחת", הם חושבים שאנחנו מתפללים – ויותר גרוע מזה, הם חושבים שאנחנו מתפללים ביחד ובאותו נוסח! אנחנו צועקים "שכחת, שכחת" והם מבינים "אלהי... אתה בראתה, אתה יצרתה, אתה נפחתה בי".

מאז, אנחנו מחפשים רמזים בתורה המציינים היכן אלוהים נמצא - אך הוא רחוק, טוען עמיחי. ולמרות הכל, בחיפוש אחר אלוהים, אנחנו מגלים כל כך הרבה דברים בלכתנו בדרך, ערכים

רבים כל כך, עושר, רגשות, השתקפויות המעלות שאלות חדשות, פיתוח אישי וקבוצתי מחדש. נראה לי שאם זו היתה מטרתה של אלוהים "לשכוח" תורה איתנו, הוא הצליח מאוד. אנחנו לא עם הספר, אלא עם המפרש את הספר, את התורה. ככל שאנחנו קוראים את התורה 'פשוטו כמשמעו' ומדמיינים שכך אנו מתקרבים יותר לאלוהים, יותר ויותר אנו מתרחקים ממנו. וככל שאנחנו מפרשים, מדמיינים, חושבים, מנסים, מחדשים, אם כי הוא נראה רחוק, אלוהים נהיה הרבה יותר קרוב.

יש אומרים כי אלוהים מת, ויש אומרים כי הוא הזדקן וכבר לא פעיל כבימי קדם. אולי משום כך אלוהים נהיה שכחן, כי הוא ממשיך לשכוח את התורה אצלנו. אבל לאחר כמה פעמים שהוא שכח ועדיין שוכח את התורה אצלנו, גם בימים ההם, גם בזמן הזה, אני מתחיל לחשוד שהוא עושה את זה בכוונה, וכי את התורה הוא לא באמת שכח, אלא נתן במתנה. חג מתנ(ת) תורה שמח.

מחזור לחג השבועות

כפתיחה, אני מציע, אחרי הדלקת נרות יום טוב, סוג של תפילה שכתבתי בהשראת השיר "שבועות", של מחבר לא ידוע. השיר המקורי עושה משחק מילים בין המילה "שבועות" בקשר לשבעת השבועות של ספירת העומר ובין משמעות, כשבועה. אני מבין שאם בחג השבועות עלינו לראות את עצמנו כאילו אנו מקבלים את התורה בהר הסיני היום, זה הזמן לאשר את כוונתנו לחדש את הברית, על פי התורה המהדהדת בתוכנו. אם בסופה של כל תפילה אנחנו אומרים ש"עלינו לשבח לאדון הכל", זה הזמן של כל אחד ואחת, יחד עם הקהילה, למצוא את דרכו ואת דרכה לחדש את הברית.

עלינו, עלי³

עלי לשמוע ללמוד וללמד תורה,

עלי ללמוד את העולם הזה, הבא אלינו בעולם הזה

עלי להכיר את עצמי ולעבוד על עצמי – גם את החלקים שאיני אוהב בי

עלי לקיים ולקבל את מה שראוי לקיים ולקבל

עלי לשנות את מה שראוי להשתנות ולמחוק את מה שראוי להימחק

עלינו, עלי

עלי לדעת ולהבין, לשמור ולזכור

עלי להכיר ולהזכיר את התורה הזאת

עלי להיות פתוח לחידוש ולהתחדשות, לתעוזה רוחנית, לבקורתיות ולסקרנות

עלי להקשיב לילדי ולחברי, ולמדריכי ולחניכיי, ולמוריי ולתלמידיי,

עלי ללמוד וללמד לחשיבה, בוודאי

עלינו, עלי

עלי לשחרר, לתת מקום ולקבל את האחר,

עלי להיות מודע ונוכח,

עלי לעזור להפחית את השנאה בין בני האדם,

עלי לפייס, לאהוב ולחבר,

עלי לתת מקום לכולם לחיות בשלום ובשלוחה

עלינו, עלי

³ על פי השיר "שבועה" שמחברו אינו ידוע

עלי להנות מהחיים, לשחק ולחייך

עלי לחיות ולהחיות את החיים

עלי לשמור על איכות הסביבה ועל בעלי החיים

עלי לאפשר, לתמוך ולהרגיש, עלי האחריות

עלי לראות את עצמי ואת כולם כצלם אלוהים

עלינו, עלי

עלי לתת צדקה ולתמוך בצדק חברתי

עלי להודות, להקשיב ולדבר, לשתוק ולצעוק, לסלוח ולחבק

עלי לטפל בהורי, לא רק בזקנותם,

עלי לשמור על הזוגיות, עלי לומר תודה

עלי לברך את ה', אלהי, על התורה שנתת לי.

עלינו, עלי

מנחה לערב שבועות

עמידה

בכל תפילת עמידה שבמחזור הזה, הברכה הראשונה תתייחס תמיד לאבותינו ואמותינו, אשר הם/הן הבסיס התנ"כי, הדתי והרוחני לכל עם ישראל. לכן, תהיה "ברכת אבות ואמהות", המתייחסת לאבותינו אברהם, יצחק ויעקב ולאמותינו שרה, רבקה, לאה וזילפה, רחל ובלהה – שארבע האחרונות הן אמהות של בני יעקב/ישראל, אלא שזילפה באה יחד עם לאה ובלהה יחד עם רחל.

ביחס לזילפה ובלהה, שמתי אותן תלויות ברחל ובלאה כי היו להן ילדים עם יעקב רק בגלל ההתערבות של לאה ורחל. בכל אופן, השמות שלהן ראויים להיות מוזכרים כאן כי גם הן אמהות לבני ישראל.

הצורה בה אנחנו מתייחסים בנפרד לאלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב, היא גם בתוקף לאמהות: אלוהי שרה, אלוהי רבקה, אלוהי לאה וזילפה, ואלוהי רחל ובלהה. הרציונל מאחורי זה הוא שכשאני מברך את אלוהים, אני מברך את האלוהים שלי, שאיתו אני מוכן לדון, לבקש ולהתפלל, שיש לי למי לבכות ולשמוח ביום הזה ובמקום בו אני חי. ובאותו זמן מברכים את אותו האלוהים הקשור במיוחד עם כל אחד ואחת מאבותינו ואמותינו, החל מאלה שהקימו את עם ישראל. אני מבין שלא מספיק כבר להתפלל רק בעבור אבותינו בלי להזכיר במפורש את הנשים, כי הן עומדות בזכות עצמן, הן לא תלויות בבני הזוג שלהן, גם מבחינת האמונה.

הדגש להתייחסות לאלוהים בנפרד עבור הגברים והנשים נדרש על מנת להדגיש את החשיבות והייחוד של כל אדם בזכות עצמו, ללא תלות ב"בן זוג".

עוברים הדורות, ובכל דור ודור, כל איש ואישה, כל אב וכל אם מתייחס/מתייחסת לאלוהים בדרכו/דרכה, לפי מה שמבקשים, כפי מה שדורשים, לפי תקופתם ולפי תרבותם. אלוהים הוא הקו, החוט המקשר המאחד, הוא אותו אלהי אבותינו ואלהי אמותינו – הוא אלהי כולנו.

ובחג השבועות בעיקר, חג מתן תורה, נוכחותן של אמותינו בברכה הראשונה בתפילת העמידה נחשב כחשוב עוד יותר, כפי שנאמר במדרש על פי הפסוק:

וּמִיָּשָׁה עָלָה אֶל-הָאֱלֹהִים, וַיִּקְרָא אֵלָיו ה' מִן-הַקֶּהֳרָן לֵאמֹר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי הַשָּׁבוּעוֹת, לֵבְנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות יט, ג)

שמות רבה (וילנא) פרשת יתרו פרשה כח:

ויקרא אליו ה' מן ההר לאמר - בזכות ההר, ואין ההר אלא אבות, שנאמר: "שמעו הרים את ריב ה'" (מיכה ו, ב), ומשה עלה אל האלוהים, עלה בענן וירד בענן, וזכות אבות עולה ויורדת עמו.

כה תאמר לבית יעקב - אלו הנשים... ותגיד לבני ישראל - אלו האנשים...

כיום, אם מותר לעדכן את המדרש, היתי משכתב "זכות אבות ואמהות [עולה ויורדת עמו]". בכל אופן, כמו שכתוב בפסוק בפשוטו, אפשר לדרוש שכשאלוהים קרא למשה מן ההר, מראשו של הר סיני הוא אמר "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב", משם אלוהים ציווה את משה לדבר עם בית יעקב, שלפי המדרש, הן הנשים. לכן, כאשר משה עלה להר סיני, הוא עלה בזכות הגברים והנשים באותה מידה.

עלינו

בכל פעם שתופיע תפילת "עלינו" במחזור הזה, זו תהיה התפילה החילופית:

עלינו לשבח לאדון הכל, לתת גדלה ליוצר בראשית,

שבראנו לכבודו, ונתן לנו את תורתו,

שחיי עולם נטע בתוכנו, לעשות רצונו בלבב שלם.

ואנחנו פורעים ומשתחווים ומודים, לפני מלך, מלכי המלכים, הקדוש ברוך הוא.

שהוא נוטה שמים ויִסֵּד אָרֶץ, ומושב יקרו בשמים ממעל, ושכינת עזו בג' בהי מרומים.

הוא אל הינו, אין עוד. אמת מלפנו אפס זולתו, פתויב בתורתו:

וידעת היום ונהשבת אל לבבך, כי ה' הוא האלוהים בשמים ממעל, ועל הארץ מתחת, אין עוד.

על פן נקנה לך, ה' אל הינו, לראות מהרה בתפארת עזך, להעביר ר' שעות מן הארץ.

והאלילים פרות ופרתון, לתמן עולם במלכות שדי.

יִכְרִירוּ וַיִּדְעוּ כִּי לַיהוָה יִשְׁבְּעֵי תָבֵל כִּי שְׁתַּפִּים בְּלִנּוּ בְּתַקוֹן עוֹלָם.

כִּי הַמַּלְכוּת שֶׁלָּךְ הִיא, וְלַעוֹלָמִי עַד תִּמְלֹךְ בְּכָבוֹד.

בְּפָתוּב בְּתוֹרָתְךָ: ה' יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד.

וְנֶאֱמַר: וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד.

בסעיף הראשון שילבתי בין תפילת "עלינו" המסורתית לבין תפילת "קדושה דסדרא" וברכה שלפני קריאה בתורה. במקום להודות לאלוהים על שעשנו שונים מעמים אחרים, על פי הנוסחא המסורתית של תפילת "עלינו", אני מציע להודות על זה שהוא נתן לנו את תורתו, מה שיצר את הקשר בינינו ובינו.

בסעיף שלישי, בחרתי במה שנמצא בסידור "העבודה שבלב" על פי נוסח קהילת "כל הנשמה", כשהדגש הוא התקווה כי בעתיד כל העמים יהיו שותפים, יחד עם אלוהים, בפרויקט של תיקון העולם כדי להסיט את הרוע בעולם, בתהליך של התפתחות רוחנית שתגיע לשיאה ביום ההוא, בו אלוהים "יִהְיֶה ה' אֶחָד וְשִׁמוֹ אֶחָד" בשביל כולם, כל אחד עם הדרך המיוחדת שלו להתייחס אל האלוהות.

קדיש יתום

משה קיבל תורה מסיני (אבות א,א)

מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינִי, וּמִסְכָּה לַיהוָה, וַיְהוֹשֶׁעַ לְזִמְנִים, וַיִּזְכְּנוּ לְנִבְיָאִים, וַיִּבְיְאִים מִסְכָּה

לְאַנְשֵׁי כְנָסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים: הָיוּ מְתוּנִים בְּדִין, וְהִעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה,

וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה.

החלפת התפילה המסורתית "אין כאלהינו" בקטע הזה מפרקי אבות, אחרי קדיש יתום, נראית לי מתאימה ומתרחשת חשוב להדגיש, בחג השבועות, חג מסירתה של התורה, שכן לאחר שמשה רבנו קיבל את התורה, הוא מסר אותה עד שהיא הגיעה אלינו, תלמידיו ותלמידותיו, במשך הדורות, במתינות.

ערבית של שבועות

קריאת שמע וברכותיה

ברכת מעריב ערבים

[לפני החתימה] על פי שמות כ,יד - מיוחס לפייטן שלמה סולימן, מאה ה-10⁴

וְכָל הָעָם רֹאִים עֲמוּד עֹנֵן עֹלֶה בַּגִּילָה,

פָּנִיו אִם הִלְבִּינוּ, (אֵין) יוֹדְעִים שֶׁהוּא לֵילָה,

צוּרְתוֹ אִם הָאֲדִימָה, יוֹדְעִים שֶׁהוּא לֵילָה.

בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַמַּעֲרִיב עַרְבִים.

ברכת אהבת עולם

[לפני החתימה] עשרת הדיברות / אהבה קליין

יִשְׂרָאֵל נִיצְבִים בַּתְּחִיתָה הָהָר

נִשְׁמֹת טְהוֹרוֹת לְבוּשֵׁם הָדָר

כֹּאִישׁ אֶחָד בֶּלֶב אֶחָד

בְּמַעֲמַד עֵילָאִי מְיוּחָד.

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אוֹהֵב עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל.

מחזור חג השבועות מפנה מקום לפיוטים לפני חתימת ברכת "מעריב ערבים" וברכת "אוהב עמו

ישראל". לגבי הברכה הראשונה, בחרתי בקטע הראשון של פיוט מהמאה ה-10, שנכתב

בהשראת החוויה מיד לאחר מתן תורה בהר סיני, לפי מה שכתוב בתורה: "וְכָל-הָעָם רֹאִים אֶת-

הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלַּפִּידִם, וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר, וְאֶת-הַקֶּהָר, עֲשֹׂן; וַיֵּרָא הָעָם וַיִּגָּעוּ, וַיַּעֲמְדוּ מֵרָחֹק." (שמות כ, יד) –

בגלל התייחסותו לתורה, לעם ישראל, לשכינה – המיוצגת על ידי עמוד ענן/אש – ולקצב של

הטבע.

⁴ א"מ הברמן – פיוטים נבחרים לחגים ומועדים

זה כבר לא מספיק להודות לאלוהים על שהוא "מעריב ערבים" באופן חד צדדי, במערכת היחסים הכוללת רק אלוהים והטבע שבו אנחנו צופים בלבד; עם מתן תורה, החושים של בני האדם מבולבלים: התורה מוסיפה ערכים תרבותיים לציפיית הטבע. מעתה, המפגש בין האדם ובין הדשכינה הוא דרך התורה - מוסרי, דתי ותרבותי - שמתחיל לתווך את הקשר בין בני האדם לבין הטבע.

שמע

ברכת גואל ישראל

[לפני מי כמוך] ויטרי סימן תנב"מ

טוביה⁵ למרום עלה, והוריד דת כלולה, בחג השבועות

ירד צור בעצמו, ונתן עוז לעמו, ברעמים וזיעות.

כל עצי היער, אחזום חיל וסער, והרים וגבעות.

לימד לעם קדושים, סדר תקופות וחדשים, וחשבון השעות...

שוחחים רנן והודיה לאל,

פארו ושבחו משה [ומרים] ובני ישראל, בגילה, ברנה,

בְּשִׁמְחָה רַבָּה, וְאָמְרוּ כָלֵם: מִי כָמוֹךָ בְּאֱלִים ה', מִי כָמוֹךָ נֶאֱדָר בְּקִדְשׁ, נוֹרָא תְהִילָת, עֲשֵׂה פֶלֶא.

בחירת פסוקי הפיוט הזה כדלקמן על אותו הקו, כדי להדגיש את שינוי המצב בין לפני לבין אחרי מתן תורה. לפני מתן תורה, האדם היה בקשר ישיר עם כוחות הטבע, ששלטו עליו בלי שהוא יוכל להבין אותם; ואחרי מתן תורה, הקשר עם הטבע מתווך על ידי תרבות וערכים, שעוזרים להבין את מחזורי הטבע: "לימד... סדר תקופות וחדשים, וחשבון השעות". לפיכך, אנו קוראים מתוך

⁵ ויקרא רבה (וילנא) פרשה א: "עשרה שמות נקראו לו למשה... רבי יהודה ברבי אלעאי אמר: אף טוביה שמו. הה"ד (שמות ב) ותרא אותו כי טוב הוא - כי טוביה הוא."

זווית אחרת את הכרת והודית עם ישראל לאלוהים - מי כמִכָּה, אשר מאפשר לנו עכשיו להכיר יותר טוב איך העולם עובד באמצעות הידע - המיוצג על ידי התורה.

[לפני החתימה] גאולה / על פי חמי רודנר

גאולה הו גאולה, נשקי אותי עכשיו נשמה

נשים הן מילים, הן מים חיים

כמו מעיין לפלג אלי נחל, בואך נהר לתוך הים שלה

יקח מה שיקח, יתן מה שיתן

ברוך אתה ה', גואל יִשְׂרָאֵל.

ברכת השכיבנו

[לפני החתימה] תהלים קכא

שיר למעלות: אֲשָׁא עֵינֵי אֶל-הַקְּהִלִּים - מֵאֵין יָבֹא עֲזָרִי. עֲזָרִי מֵעַם ה', עֲשֵׂה נִשְׁמִים וְאֶרֶץ. אֵל-

יתן למוט רגלך, אֵל-יְנוּם שְׁמֶרְךָ. הִנֵּה לֹא-יָנוּם וְלֹא יִישָׁן - שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל. ה' שְׁמֶרְךָ, ה' צִלְךָ

על-יד יְמִינְךָ. יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא-יִכָּכֶה, וְיָרֵחַ בַּלְיִלָה. ה' יִשְׁמְרְךָ מִכָּל-רָע: יִשְׁמֹר אֶת-נַפְשְׁךָ. ה'

יִשְׁמֹר-צִאתְךָ וּבֹאְךָ - מִצֵּתָה וְעַד-עוֹלָם.

ברוך אתה ה', הפורש סֶכֶת שְׁלוֹם עָלֵינוּ וְעַל כָּל עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל וְעַל יְרוּשָׁלָּיִם.

כאן החלטתי להוסיף את תהילים קכא. לאחר חוויה כה אינטנסיבית ומרגשת של קבלת התורה,

בה החושים הפיזיים של עם ישראל התבלבלו לגמרי, והם התרחקו מפחד: "וְכָל-הָעָם רֹאִים

אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלְפִּידִם, וְאֶת קוֹל הַשֶּׁפָּר, וְאֶת-הַהָר עֹשֶׂן; וַיֵּרָא הָעָם וַיִּנְעוּ, וַיַּעֲמְדוּ מֵרַחֵק;

וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה: דַּבֵּר-אַתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה; וְאַל-יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים, פֶּן-נָמוּת." (שמות כ, יד-טו)

, כדי שיוכלו לקבל חוקים וערכים אתיים שמעתה יתווכו את מערכת היחסים שלהם עם עולם

הטבע – עכשיו נעשה צורך ברגע של מנוחה; עכשיו מגיע להם לישון בשקט וברוגע, ככל שאפשר. משה אומר להם: "אל-תיראו, כי לבעבור נסות אתכם בא האלוהים" (שם טז). אחרי כל מה שחווייתם, אל תפחדו, תבטחו באלוהים, תרגעו – במילים אחרות, נראה שזה בעצם מה שאמר להם משה. קיבלנו את התורה כסוג של מורה דרך לאיך להתייחס לאלוהים, לטבע ולשאר בני אדם; במלא ההתרגשות ובהכרה שאנחנו איננו שולטים בכל המשתנים של העולם, אין אפשרות אחרת מלבטוח באלוהים, שהוא ישכיבנו בשלום ונלך לנוח קצת מהיום הארוך הזה. תהילים קכא בא ומעלה את ערכה של ענווה כלפי כוחות הטבע, וכמה חשוב להרגיש שמישהו שומר עלינו כשחסרה לנו שליטה. עכשיו זה בדיוק הזמן לוותר על הידע ועל השליטה ולנוח: "לקחת פסק זמן ולא לחשוב, לשבת מול הים ולא לדאוג, לתת לראש לנוח מהפיצוצים, לתת ללב לנוח מהלחצים", במילים של אריק איינשטיין (פסק זמן).

קדיש יתום

התגלות

התגלות באה, התגלות בכה. כמו אור, כמו מים, כמו אהבה.
החי הולך ומת, המת הולך וחי. הרבה תפוחות ידעתי בחיי.
סדר הדברים רק הוא אינו עובר. מה שיהיה יהיה. מה שיהיה חוזר.
הכל כמו מקדם. מונע באהבה. התגלות הולכת. התגלות קרבה.
(אילן שיינפלד)

ההתגלות באה וכבה כהרף עין, אבל שוב היא מתחדשת, שוב ושוב. כל הזמן. ההתגלות היא כמו גלי אור איננו יכולים לתפוס אותה, אבל אנחנו יודעים שהיא נמצאת. כפי שמהבהבת האהבה, שלא מתגלה כל הזמן. אם לא משקיעים בה, היא הולכת לעולמה ברגע הכי פחות צפוי. אבל כמו ההתגלות, ישנם לאור ולאהבה את הכוח של ההתחדשות.

כולם מתים באיזה שהוא רגע בחיים, זו עובדה. אבל אפשר להחיות את המתים? באיזה מובן? זה בלתי אפשרי להחיות את המתים - אלא אם כן אנחנו חיים כמו מתים, ואז תמיד יש את ההזדמנות להחיות מחדש, להתעורר. כך אני רואה את טעם הברכה "מחיה המתים": להודות לאלוהים על כך שהוא מביא לנו את ההתגלות המתמשכת, שקוראת כל הזמן, גם כאשר אנחנו עייפים עד מוות, חסרי תקווה. ובכל זאת, ההתגלות באה וכבה, ושוב נוגעת ושוב מגיעה; תמיד זה הזמן להחיות. כן, זה אפשרי, הרבה תהפוכות אנחנו ידענו בחיינו, כמה פעמים אפשר למות ולהחיות? כל הזמן.

על סדר הדברים, אני לא משוכנע שהדברים לא משתנים. יש לפחות שתי דרכים להבין "חדש ימינו כקדם": לחדש ימינו כדי שנוכל לחיות באותו אופן שחיו אבותינו ואמותינו והורי הורינו; או לחדש ימינו כדי שנוכל להביא חדש לעולמנו, כמו אבותינו ואמותינו שהביאו חדש לעולמם בזמנם. עם זאת, החדש שלנו הוא חדש שונה. אפשר להזכיר את החדש של פעם. אפשר להתייחס אליו בכבוד, אבל ההתגלות ממשיכה הלאה, ועלינו לחיות את ההווה, לחדש את ימינו ואת חיינו בהקשר הנוכחי. לחיות כמו שחיו הורינו בעבר זה כבר בלתי אפשרי וחסר משמעות. לחדש את החיים בהווה, להחיות ממה שגרם לנו לסבול, להחזיר את האמון ואת השמחה, המאפשרת לנו להאמין שההתגלות מתקרבת. שנהיה אנחנו תמיד מוכנים להתגלות הבאה.

קידוש לליל ראשון

טקס קבלת אחים: התגיירות והתגלות

אחרי הקידוש לליל ראשון, מתכנסים לבית הכנסת כל אלה שהתגיירו והצטרפו לעם ישראל מחג השבועות שעבר ועד חג השבועות הזה ופותחים את תיקון ליל שבועות. כולם ביחד:

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֶלְהֵינוּ ה' אֶחָד

וְאַהֲבַת אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל-לִבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ, וּבְכָל-מְאֹדְךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִינְךָ, הַיּוֹם, עַל-לִבְּךָ. וְשָׁנַנְתָּם לְבָנֶיךָ, וְדִבַּרְתָּ בָם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ, וּבִלְכֹתְךָ בְּדֶרֶךְ, וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ. וְקִשְׁרָתָם לְאוֹת עַל-יָדְךָ וְהָיוּ לְטֹפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וְכַתַּבְתָּם עַל-מַזְזוֹת בֵּיתְךָ וּבְשַׁעְרֶיךָ. (דברים ו,ה-ט)

לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת-כָּל-מִצְוֹתֵי, וְהָיִיתֶם קֹדְשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, לִהְיוֹת לְכֶם לֵאלֹהִים: אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. (במדבר טו, מ-מא)

להתחיל את הטקס עם קריאת שמע מפי אלה שהתגירו מאז חג השבועות שעבר ועד חג השבועות הזה נראה לי חיוני, משתי סיבות עיקריות:

(א) בצד של המתגיירים, זהו נאום לקהילה: "שמע ישראל, מעכשיו אני מדבר על ה' אלהיכם, אלא על ה' אלוהינו, ה' אחד",

(ב) מצדה של הקהילה, היא נמצאת ממש במצב של "שמע ישראל", מקשיבה למה שיש למתגיירים לומר לה, ועליה לגרום להם להרגיש עכשיו שהם חלק בלתי נפרד מכלל ישראל.

מהפסקה הראשונה של קריאת שמע, המתגיר, שכבר שייך לכלל ישראל, מקבל עליו את כל החובות הקשורים למצבו החדש. אז בחרתי קטע מהפסקה השלישית של קריאת שמע, הכולל הן את תחושת הקולקטיב של כל עם ישראל; אנחנו מתרגלים לשמוע שנשמת האדם שמחליט להתגיר היתה כבר בהר סיני, באירוע של מתן תורה. אבל כששומעים את המתגיירים בקריאת שמע, לפחות מבחינה סמלית מתקבל שנשמתם היתה בקרב עם ישראל הרבה יותר מוקדם מזמן מתן תורה: הם גם סבלו מעבדות במצרים, גם שוחררו ורק אז היו נוכחים בזמן מתן תורה כמו כל עם ישראל, והשתתפו בשמחת מתן וקבלת התורה. אם לוקחים בחשבון שידועים למתגיר גם הקשיים, האתגרים והסבל, ושהוא יקבל על עצמו שגם הוא שוחרר מעבדות מצרים על ידי אלוהים, הוא מסוגל לחלוטין להצטרף לשמחה של מתן תורה עם שאר אחיו של עם ישראל: כי "הם" עכשיו "אחד משלנו".

מקורות

להלן מבחר מקורות מהם המתגירים יכולים לבחור, או להציע מקורות אחרים, כהשראה לכתיבת והצעת משהו אישי במהלך הטקס, על התהליך שעברו ועל הציפיות להפוך לחלק מהעם היהודי ולחלק מקהילתם.

בראשית יב, ה

וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת-שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֶת-לוֹט בֶּן-אָחִיו, וְאֶת-כָּל-רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ, וְאֶת-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר-
עָשׂוּ בְּחָרָן; וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרֶצָה כְּנַעַן, וַיָּבֹאוּ אֶל אֶרֶצָה כְּנַעַן.

לפי רש"י: **אשר עשו בחרן** - שהכניסן תחת כנפי השכינה, אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים. לחשוב על על יוזמת הקהילה לקבל אותי ועל יוזמתי להתקבל בקרב הקהילה.

שמות כב, כ

וְגֵר לֹא-תוֹנֶה וְלֹא תִלְחָצֶנּוּ כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

ויקרא יט, לד

בְּאֶזְרַח מִמֶּם יִהְיֶה לָכֶם הַגֵּר הַגֵּר אִתְּכֶם, וְאַהֲבַתְּ לוֹ כְּמוֹךָ - כִּי-גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: אֲנִי
ה' אֵל הַיִּכְּם.

במדבר טו, טו

הַקֹּהֵל חֻקָּה אַחַת לָכֶם וְלַגֵּר הַגֵּר: חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, כְּכִם כְּגֵר יִהְיֶה לִפְנֵי ה'.

דברים י, יט

וְאַהֲבַתְּם אֶת הַגֵּר כִּי גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

רות א, טז-יז

אל-תפגע-כי לעזבך לשוב מאחריך: כי אל-אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אליו - עמך עמי
ואל'היך אל'הי. באשר תמותי אמות ונשם אקבר; כ'ה יעשה ה' לי.

למחשבה: כשרות אומרת לנעמי "עמי עמך ואלהיך אלהי", מהו התהליך שרות מציעה לעבור
לפני ואחרי ? מה זה אומר על תהליך של גיור בשבילך?

רות ב, יא-יב

ותעזבי אביך ואמך, וארץ מולדתך, ותלכי אל-עם אשר ל'א-ידעת תמול של'שום. ישלם ה'
פועלך; ותהי משפחתך שלמה, מעם ה' אל'הי ישראל, אשר-באת לחסות תחת-כנפיו.

מדרש תהלים (בובר) מזמור קמו ד"ה [ח]

ה' שומר את גרים. הרבה הקדוש ברוך הוא אוהב את הגרים... כך אמר הקדוש ברוך הוא:
טובה גדולה צריך אני להחזיק לגר, שהניח משפחתו ובית אביו ובא אלי, לכן אני מצוה עליו
ואהבתם את הגר (דברים י יט), וגר לא תונה וגו' (שמות כב כ), לכך נאמר ה' שומר את גרים.

בבלי יבמות מז ע'א-ב

תנו רבנן: גר נשכא להתגיר בזמן הזה...
ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות...
וקשם שמודיעין אותו ענין של מצות, כך מודיעין אותו מתן שכר...
קיבל - מלין אותו מיד. נתכפא - מטבילין אותו מיד...
טבל ופלה - הרי הוא כישראל לכל דבריו.

בחרתי את השיר להלן מתוך כוונה שהמתגיר/ת יקח/תקח לעצמו/ה את האחריות לקבל את
התורה באופן אישי, להתייחס אליה כחלק פעיל ממנה, לא כאל תורה המכתיבה חוקים ומנהגים,
אלא כחלק מחייהם.

תורה ה' תן לי תורה / על פי גבריאלה אלישע

תורה ה' תן לי תורה

תן לי תורה שאוכל לקיים

תן לי תורה שפתאים לי

תן לי תורה ודדשה ה'

תן לי תורה רוקדת ונשקה

תן לי תורה מזינה ומפרנסת

תן לי קרד'ם ומימנות לחפ'ר ביה

תן תורה שאוכל לקיים בש'מחה,

תן תורה שתן מרפז, נקדת יחוס

הנה כמעט זקנתי

תן לי נחלה בעולם הזה, אמן.

מי שברך למצטרפים לעם ישראל

מי שברך אבותינו אברהם יצחק ויעקב, ואמותינו ש'רה רבקה רחל ולאה, הוא יברך את גרי
וגרות הצדק בעם אל'הי אברהם אבינו וש'רה אמונו, לכבוד המקום ולכבוד התורה, לתת שבח
והודיה לה' ותברך על כ□ל הטובה שגמל עמם. בש'כר זה כ□ל המתפללים ומתפללות פאן
מברכים אותם בברכת מזל טוב תמה וחסד מכל הלב. יהי רצון ושפ□ל אוהביהם יראו
ממיהם מל'א כר נחת, גאנה וש'מחה, ושיהיו להיות נאמנים לתורת יש'ראל ולעם יש'ראל,
ושיהיו מקור ברכה לתורה בלה. יהי רצון שיצליחו בדרךם ויראו ברכה בכל מע'שה ידם
בש'מחה וב'שלום, עם כ□ל עם יש'ראל. ונ'אמר אמן.

"מי שברך למצטרפים לעם ישראל" הוא עיבוד של ה"מי שברך" לבר מצווה/בת מצווה מהסידור "ואני תפילתי", מהתנועה המסורתית, וגם מה"מי שברך" הנכתב על ידי הרב יהורם מזור בספר "פרשת המים", אשר בא לידי ביטוי בכוונה לשלב את המתגייר/ת בקהילה כחלק ממנה, שהקהילה תחבק ותקבל אותם מכל הלב ושהוא/היא ירגיש/תרגיש שהוא/היא באמת רצוי/רצויה כחלק מהקהילה שלהם.

אחד מהאתגרים שאני מרגיש בקהילה שלי בפרט ובקהילה היהודית בכלל, הוא איך למצוא דרכים עבורם המתגייר, אחרי שכפי שכתוב במגילת רות (ב,יא-יב), עזבו את חייהם הקודמים ובחרו ללכת "אֶל-עַם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ תַּמּוּל שְׁלֹשׁוֹם". הציפיות עכשיו הן שלא רק אלוהים אשר באו אליו "לחסות תחת כנפיו", אלא שחברי הקהילה בעצמה יפנו להם מקום, כדי שיוכלו להגשים את חייהם היהודים.

תפילה לשבי ישראל / על פי הרשב"ש, רבי שלמה בן ר' שמעון דוראן, אלג'יר 1400-1467

אלהינו ואלהי אבותינו ואמותינו, הצלח נא לחבר/ה הנקרא/ה שמו/שמה _____ ומשוך אליו/אליה חסדך, וכשם שהטית לבו/לבה לשוב בתשובה שלימה לפניך, כן תטע בלבו/בלבה אהבתך ויראתך, ותפתח לבו/לבה בתורתך, ותדריכהו/ותדריכה בנתיב מצותיך למען ימצא/תמצא חן בעיניך, וכן יהי רצון, ונאמר אמן.

כמישהו שעובד בקהילה יהודית ליברלית בסאו פאולו, ומקבל המון פניות מאנשים מכל חלקי ברזיל הטוענים שהם בני אנוסים, חשבתי להביא תפילה מיוחדת המוקדשת לקבלת "שבי ישראל" במחזור.

כיום ישנם בכל העולם אלפי בני אדם - ויש אלה הטוענים שמספרם מגיע למיליונים - המגדירים את עצמם כבני אנוסים מגירוש ספרד בשנת 1492 ומגירוש פורטוגל בשנת 1496. היהודים הועמדו בפני הברירה להתנצר או לעזוב תוך ארבעה חודשים. חלק מהם התנצר, לפחות

למראית עין. מרבית המגורשים עזבו את ספרד, בהתחלה לארצות השוכנות לחופי הים התיכון, אל צפון אפריקה, לאימפריה העות'מאנית, ולאירופה. בעקבות גילוי אמריקה, הגיעו האנוסים גם ל"עולם החדש". היום, אחרי יותר מ-500 שנה, חלק מהם דורש לשוב לעם ישראל ולהיות מוכרים כיהודים לכל דבר.

מכיוון שבשנים האחרונות יש התעוררות ברמה מסוימת של מודעות, שאבותיהם היו חלק מעם ישראל, שחייבו אותם להתנצר החל מגירוש ספרד ומפורטוגל, ומאז נהיו מוכרים כאנוסים או בני אנוסים, כיום אחדים מהם מבקשים מהקהילות שלנו "לחזור לישראל" או כפי שאומרים, לעשות תשובה. השאלה היא האם ואיך להאיר פנים, "למשוך חסד" בצורה הנכונה ביותר כלפי בני האנוסים. לדעתי, התייחסות מקרבת מלכתחילה. זוהי דרך טובה לכל מועמד לתהליך גיור, וזה כולל את האנוסים. יתכן ויש צורך להקים "קורס שובה" לאלה המגדירים את עצמם כבני אנוסים, ושיהיה דגש להיסטוריה ולמנהגי האנוסים.

חשבתי שיהיה זה חשוב להכיר במאמץ שלהם לא רק לרצות להיות חלק מהעם היהודי, אלא לבצע סוג של תיקון, ולהיות שותפים לחדש את הקשרים ביניהם ובין עם ישראל אחרי כל כך הרבה דורות.

ברכת שהחיינו

סיום הטקס

תיקון ליל שבועות

תיקון ליל שבועות: מניין המנהג הזה?

לפי ד"ר מור אלטשולר, חוקרת בתחום מחשבת ישראל, בעיקר בקבלת צפת, חסידות, ומשיחיות, תיקון ליל שבועות איננו מנהג עתיק. ככל הנראה, ראשיתו במאה השש עשרה, ולפי ד"ר אלטשולר:

אפשר לומר במידה גבוהה של סבירות כי נחוג לראשונה בסלוניקי, בחג שבועות של שנת רצ"ג (1533). החוגגים היו יוסף קארו, איש ההלכה הידוע, מחבר שולחן ערוך, עם ידיד נפשו, שלמה הלוי אלקבץ, מחבר הפיוט 'לכה דודי' ובני חבורתם. אמנם, חוקר המיסטיקה היהודית, יהודה ליבס הוכיח כי הכינוס הגדול של חבורת המקובלים המתואר בספר הזוהר התרחש בחג שבועות, אולם ספר הזוהר אינו מקור היסטורי אלא ספרותי, ואין וודאות באשר לדמותם של התנא ר' שמעון בר יוחאי וחבריו. לעומת זאת, תיקון ליל שבועות של סלוניקי תועד באיגרת מפורטת, שכתב שלמה הלוי אלקבץ, ובה תיאר את ההחלטה לכנס את 'החברים' ו'לנדד שינה מעינינו' כל הלילה כדי ללמוד בצוותא.

לעומת זאת, לפי מאיר בר-אילן, שהוא מרצה בכיר במחלקת תלמוד וחוג להיסטוריה יהודי באוניברסיטת בר אילן, ר' יוסף קארו אינו מעיר דבר על לימוד תורה בליל החג ב"שולחן ערוך" (אורח-חיים, סימן תצ"ד) המוקדש ל"סדר תפלת חג השבועות". ואכן, מקורו של תיקון ליל שבועות הוא בספר הזוהר, פרשת אמור, ביחס לכתוב "וספרתם לכם... שבע שבתות תמימת תהיינה" (ויקרא כג, טו):

זוהר צח ע"א (תרגום)

וְעַל כֵּן חֲסִידִים הָרְאוּנוּ לֵאמֹר הָיוּ יְשָׁנִים בְּלִילָה הַזֶּה, וְהָיוּ עוֹסְקִים בְּתוֹרָה וְאוֹמְרִים: נִבְיָא אֶת הַיְיָשָׁה הַקְדוֹשָׁה לָנוּ וּלְבָנֵינוּ בְּשָׁנֵי עוֹלָמוֹת.

אנחנו יכולים למצוא מקור אחר מסיבות הקשורות למגשים של חג שבועות תיקון במדרש:

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה א

ר' פנחס בשם רבי הושעיא אמר: ... הקדוש ברוך הוא הקדים, דכתיב (שמות יט, טז) "וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִי' תִּבְּרָה", וכתוב: "כִּי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יֵרֵד ה' לְעִינֵי כָל-הָעָם - עַל-הַר סִינַי." (שם יא). ישנו להם ישראל כל אותו הלילה... בא הקדוש ברוך הוא ומצאן ישנים, התחיל מעמיד עליהם בקלאנין, הדא הוא דכתיב "וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִי' תִּבְּרָה", וַיְהִי ק' ל' ת וברקים [וַעֲנֵן פָּבֵד עַל-הָהָר, וְקָל' ש' פָּר חֲזַק מְאֹד, וַיִּחָרֵד כָּל-הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּחָנָה] (שם טז). והיה משה מעורר לישראל ומוציאן לאפנתי של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, הה"ד (שם יז) "וַיּוֹצֵא מֹשֶׁה אֶת-הָעָם לְקִרְאָת הָאֱלֹהִים מִן-הַמִּחָנָה", והיה הקדוש ברוך הוא מהלך לפנייהם עד שהגיע להר סיני...

גם אלוהים צריך תיקון

לפי המדרש, ליל הלימודים הזה נחשב התיקון על כך, שבני ישראל ישנו קצת לפני מתן תורה, והיה צריך שאלוהים ומשה יעירו אותם כדי שיקבלו את התורה. אלוהים לא חסך במאמציו להעירם: היו קולות וברקים וקול שופר חזק מאוד לקראת מתן התורה. אז הוציא משה את העם לקראת אלוהים, שהדריך אותם עד שהגיעו להר סיני.

אירוע כזה חשוב - שאפשר לדמיין שעבורו חיכו עם ישראל כל כך הרבה והתכוונו במשך שלושה ימים ללא שינה - יצר רמה די גבוהה של חרדה וציפיות. ואיך אפשר להישאר ערים שלושה ימים ללא שינה? אבל מצד שני, לישון ביום החשוב ביותר, יום מתן תורה, גם הוא פספוס בלתי נסלח.

במצב כזה של עייפות, איך לעורר אותנו אם לא דרך ברקים ורעמים, ובקולות שופר חזקים ביותר, ובעבור כל מה שעושה רעש רב ומייצר הרבה אור? האם היתה דרך אחרת?

אני מבין שגם אלוהים היה חייב לחשבון נפש ותהליך של תיקון: זה לא הוגן לקחת אדם, כל שכן עם שלם, לתשישות פיזית ונפשית, ואז לצפות ממנו שהוא יקבל ברצינות משהו חשוב כמו מתן תורה. אם הכוונה היתה אך ורק לכפות על עם ישראל לקבל את התורה, אז זה הגיוני להחליש אותם, ויקבלו את מה שנבקש מהם כדי לצאת מזה המצב; וזה לא היה צריך שום תיקון, כי כך הדברים היו צריכים להיות. והמסר הוא: כל שנחלש יותר, כך קל יותר יהיה להבטיח שיגידו "נעשה ונשמע" ושיפעלו לפי מה שאומרים להם לעשות בעיוורת שלמה - פונדמנטליסטית, כפי שאנחנו מכנים כיום; או לבחור צורה חדשה של עבדות בהזדמנות הראשונה שתהיה לנו.

אבל אם הכוונה היא שעם ישראל יקבל את התורה בכוונה, במודעות, אזי שיטת אלוהים ביום מתן תורה לא היתה בסדר. אלוהים הבין את טעותו כמה דקות לפני, והשתמש בכל המשאבים העומדים לרשותו כדי לא להפוך את האירוע הגדול ביותר בהיסטוריה של עם ישראל לפיאסקו שלם; אבל מאז, מדי שנה, דווקא בליל שבועות, כמה שעות לפני מתן תורה, הוא החליט - נניח שבשיתוף עם בני ישראל - שלפחות פעם בשנה יש צורך להפוך את התהליך: במקום להתכונן שלשה ימים בלי הפסקה, כדאי לנוח בימים שלפני יום מתן תורה, ובליל שבועות להכין תיקון: שהיהודים יתכנסו בשמחה ללמוד ולדון בתורה, בלי עייפות מוגזמת, ובלי שאלוהים יצטרך לעשות פלאים כדי לעורר אותם; וגם לא לאיים לזרוק הר מעל ראשם כדי לשכנע אותם לקבל את התורה. אם מתקנים את התכנון, מסירת התורה תועבר כל שנה יותר, ולכן תתקבל יותר טוב גם כן. לכן צריכים תיקון, גם אנחנו וגם אלוהים.

כשאלוהים ועם ישראל מתחתנים

זוהר צח ע"א (תרגום)

ואותו הלילה מתעטרת כנסת ישראל עליהם, ובאה להזדווג עם המלך, ושניהם מתעטרים על ר' אשם של אותם שזוכים לזה. רבי שמעון כך אמר: בשעה שמתכנסים החברים בלילה הזה אליו, נבא לתקן את תכשיטי הכלה, כדי שתמצא למחר בתכשיטיה ובתקונייה אל המלך כראוי.

חג השבועות מוכר גם כן כהיום בו עם ישראל "התחתן עם אלוהים" בהר סיני תחת חופת השמיים. השם "תיקון ליל שבועות" הגיע מספר הזוהר, שם מופיעה המילה הארמית "תיקון", שפירושה בעברית "קישוט". הכוונה היא שהאנשים שאומרים את ה"תיקון" הם המקשטים את הכלה – התורה -, במהלך הלילה, לקראת כניסתה לחופה למחרת בבוקר, בעת קריאת עשרת הדיברות.

כל נישואין דורשים הכנה מראש. כל שכן הנישואין הללו. עליו להכין את הגוף ואת הנשמה במיטבם. שוב, כאמור לעיל, ההכנה הכרחית, אבל לא עד כדי אפיסת כוחות, במיוחד בימים האחרונים לפני הרגע הגדול. בימים אלה עדיף לנוח, לאפשר לנשמה ליהנות מהרגע, שהציפייה תהיה מבורכת.

ליל תיקון שבועות הוא לילה של הכנת הכלה - ואנחנו הכלה. "נבא לתקן את תכשיטי הכלה" - זה היופי של מה שאנחנו לומדים ומלמדים בלילה ההוא, אשר הופך את הנשמה שלנו להכי יפהפה בעינינו ובעיני אלוהים, הנקרא "חתן". לימוד התורה קורה בתנאים המתאימים ביותר, כדי שיהיה אטרקטיבי כל כך שתוביל לתענוג גדול שווה ללילה מושלם של אהבה בין אוהבים.

כדאי לקחת בחשבון כי לפני התיקון, עלינו להתכונן ולנוח, כדי להינות מהלימוד שמכין אותנו לרגע הגדול, אשר התנאים נרשמים בתורה שניתנה על ידי החתן: אלוהים; עבור רבינו: משה; אל הכלה: אנחנו, בני ישראל.

אקדמות

אקדמות מלין - על הפיוט

פיוט זה, הכתוב בארמית, הוא היחיד הנאמר בחג השבועות כמעט בכל מנהגי האשכנזים. הוא נכתב על ידי ר' מאיר בר יצחק ש"ץ, שהיה אחד מרבותיו של הרש"י, וחי בוורמס במאה ה-11. תשעים שורותיו של הפיוט מסתיימות כולן בהברה 'תָא' ובנויות על פי האקרוסטיכון של סדר הא"ב כולו; ואחריו "מאיר ביר רבי יצחק, יגדל בתורה ובמעשים טובים, אמן, וחזק ואמץ". בפתיחת הפיוט מתייחס המשורר למגבלות תודעתו ולשונו של האדם בבואו לשבח את הקדוש ברוך הוא. ובכל זאת הוא מתפעל מגדולתו מתוך התבוננותו במעשי הבריאה, מצבא המלאכים - ומישראל, שמעלת שבחם גדולה אף מזו של המלאכים.

החלטתי לשמור במחזור את הטקסט המקורי בארמית. אבל מכיון שכיום קשה להבינו כמו שהוא, הוספתי תרגום לעברית - שבו השתמשתי כבסיס לתרגם את הטקסט לפורטוגזית ובכך לאפשר לי – ומקווה שיאפשר לדוברי פורטוגזית – לגעת בטקסט המורכב והיפה הזה. אפשר למצוא דרך לקרוא גירסה קצרה של האקדמות בארמית, וגם לקרוא אותה בשפות אחרות (בעברית ובפורטוגזית, לעניינינו) על מנת למלא את תפקידה: למשוך את תשומת לב מהקהילה לגדולתו של מתן תורה בחג השבועות. אני מציע גירסה יותר קצרה של ה"אקדמות", בעברית ובפורטוגזית (שיעזור לי להתכוון אליה), עם כמה תיקונים אשר אתייחס להלן. גם אשאיר אינדיקציה של האותיות לפני כל משפט, כדי שיישמר את הקשר לטקסט האקדמות המקורי.

הנה הקישור למנגינת "אקדמות": <http://www.piyut.org.il/textual/717.html>

אקדמות (גרסה בעברית)	אקדמות (גרסה קצרה)
א הקדמת מלים ופתיחת הדיבור בתחילה נוטל אני הסכמה ורשות. ב בשניים ושלושה עניינים שאפתח ברעדה ברשות הבורא והנושא עד זקנה ג גבורות עולמים לו, ולא היה מספיק לפרש אילו היו הרקיעים גויל, וכל החורשות קנים ד אילו דיו היו הימים וכל המים הנקווים ודרי הארץ סופרים ורושמי הרשויות ה הדר אדוני השמים ומושל היבשה העמיד את העולם יחידי וכבשו בכיבוש ו ובלא לאות בנאו ובלא תשישות ובאות קלה שאין בה ממשות ז הכין כל מלאכתו באלו ששת הימים, ואור כבודו עלה על כסא של אש. ח צבא אלף אלפים ורבבה לשרתו, משרתים חדשים צומחים כל בקר, רבה אמונתו. ט ועוד שרפים יוקדים כלולים בשש כנפים, ועד שלא נתן להם הצו, ידמו בדממה. י וקוראים זה אל זה יחד בלי איחור, "מלא כל הארץ כבודו" ושלש קדושות. כ קולם כקול אשר לפני שדי, כקול מים רבים, מרימים (קולם) ברעש, כרובים לעומת אופנים, ל לחזות בפנים מראה עין חצי הקשת, לכל מקום שמשלחים ממהרים בזריזות. מ מברכים "ברוך כבודו" בכל לשון לחישה, ממקום בית שכינתו שלא נחוץ לחפשו. צ ה' רצה וחמד וחשק שיעמלו בתורה, לכן יקבל תפילתם ותועיל בקשתם. ר הגדולה שיעשה לי כאשר תגיע הישועה.	אקדמות מילין, וְשָׁרִיּוֹת שׁוֹתָא: אֵלָא שְׁקִילָנָא, הֶרְמֵן וְרִשׁוּתָא: בְּבִי תְּרִי וְתִלַּת, דְּאֶפְתַּח בְּנִקְשׁוּתָא: בְּבִי דְּכִרִי וְטָרִי, עָדִי לְקִשְׁשׁוּתָא: גְּבוּרָן עֲלָמִין לִיה, וְלֹא סִפֵּק פְּרִישׁוּתָא: גְּוִיל אֱלוֹ רְקִיעֵי, קִנֵּי כָּל חוֹרְשׁוּתָא: דִּיּוֹ אֱלוֹ יָמֵי, וְכָל מִי בְּנִישׁוּתָא: דְּיִרִי אֶרְעָא סְפָרִי, וְרִשְׁמֵי רִשְׁוּתָא: הֶדֶר מְרִי שְׁמַיָּא, וְשִׁלֵּיט בִּיבְשָׁתָא: הָקָם עֲלָמָא יְחִידָאִי, וְכַפְשִׁיה בְּכַפְשׁוּתָא: וּבְלֹא לֹאוֹ שְׁכָלְלִיה, וּבְלֹא תִשְׁוּתָא: וּבְאֶתָּא קָלִילָא, דְּלִית בָּהּ מִשְׁוּתָא: זְמִין כָּל עֲבִידְתִּיהּ, בְּהֶךָ יוֹמֵי שְׁתָּא: זְהוּר וְקָרִיה עָלֵי, עָלֵי כּוּרְסִיה דְּאֶשְׁתָּא: חֵיל אֶלְף אֶלְפִין וְרַבּוּא, לְשִׁמְשׁוּתָא: חֲדָתִין נְבוֹט לְצַפְרִין, סְגִיָּא טְרִשׁוּתָא: טָפִי יְקִידִין שְׂרָפִין, כְּלוּל גִּפִּי שְׁתָּא: טַעַם עַד יִתְיַהֵב לְהוֹן, שְׁתִּיקִין בְּאֶדְשׁוּתָא: יִמְבְּלוּ דִּין מִן דִּין שְׁוִי, דְּלֹא בְּשִׁשְׁתָּא: יָקָר מְלִי כָּל אֶרְעָא, לְתִלּוּתֵי קְדוּשָׁתָא: כָּקָל מִן קָדָם שְׁדִי, כָּקָל מִי נְפִישׁוּתָא: כְּרוּבִין קֶבֶל גִּלְגָּלִין, מְרוּמִין בְּאֶנְשׁוּתָא: לְמַחְזִי בְּאַנְפָּא עֵין, כּוֹת גִּירִי קִשְׁתָּא: לְכָל אֶתֶר דְּמִשְׁתַּלְחִין, זְרִיזִין בְּאֶשְׁוּתָא: מְבָרְכִין בְּרִיךְ יְקָרָה, בְּכָל לְשׁוֹן לְחִישׁוּתָא: מֵאֶתֶר בֵּית שְׁכִינְתָּהּ, דְּלֹא צָרִיךְ בְּחִישׁוּתָא: צָבִי וְחִמִּיד וְרִגְיָג, דִּילָאוֹן בְּלַעוּתָא: צְלוּתָהוֹן בְּכֵן מְקַבֵּל, וְהִנְיָא בְּעוּתָא: רְבוּתָא דְּנִעְבִּיד לִי, כִּד מְטִיָּא שְׁעָתָא: בְּמִיתִי לִי נְהוּרָא,

ב בהביאו לי אורה, י כבודו כשיתגלה בתוקף ובגאון. ע וצדק לעם חביב ורב זכויות. ח שמחה שלמה כאשר יכנס הגלויות ק לעיר ירושלים. י כבודו יפרוש עליה יומם ולילה, ג חופתו יכין בה מלווה בתשבחות. ל לפי מעשי האדם יעשה את החופות. ו ובפניהם נראה שובע שמחות, מ מטיילים בו במחול עם השכינה. ז כמו ששמעתם שבח השירה הזאת, ק כן תהיו קבועים באותן החבורות. ו ותזכו לשבת במעלות העליונות, א כי תשמעו לדבריו היוצאים בהדר. מ מרומם הוא אלוהינו בראשית ובאחרית, ץ חפץ ורצה בנו ונתן לנו את התורה.	יְקָרְיָה כִּד אֲתִגְלִי, בְּתוֹקֶפָא וּבְגִבּוּרֶתָא: עמ'קתא לעם חביב, וסגיא זכנותא: חֲדוּ שְׁלָמָא בְּמִיתִי, קְרִיתָא דִּירוּשָׁלַם, כִּד יִכְנַשׁ גְּלוּתָא: יְקָרְיָה מְטִיל עָלֶיהָ, בְּיוֹמֵי וָלֵילוּתָא: גְּבוּרָתָהּ לְמַעַבְדָּא בְּהָ, בְּתוֹשָׁבְתָהּ כְּלִילֶתָא: לְפָנֶיהָ דְּעִבְדִּיתָא, עֲבִידֵן מְטַלֶּתָא: וּכְרִיבָהּ דְּמִי, לְשִׁבְעָא חֲדָתָא: מְטִילִי בֵּיה חֲנֻנָא, לְבַהֲדֵי דְשִׁכִּיתָא: זְכָאִין כִּד שְׁמַעְתוּן, שְׁבַח דָּא שִׁירֶתָא: קְבִיעִין כִּן מְהֻוֵּן, בְּהִנְהוּ חֲבוּרֶתָא: וְתִזְכּוּן דִּי תִיתְבוּן, בְּעִילָא דְרֶתָא: אַרְי תְּצִיתוּן לְמִילִי, דְּנִפְקִין בְּהֶדְרֶתָא: מְרוֹמָם הוּא אֱלֹהֵינוּ, בְּקִדְמָא וּבְתִרְיָתָא: צָבִי וְאַתְרָעִי כִן, וּמָסַר לָן אוֹרִיתָא:
---	---

(גרסה בפורטוגזית: א.ל.) Akdamut

א Como Introdução às Palavras e Abertura aos Mandamentos,
peço antes consentimento e permissão,
ב para duas ou três linhas com as quais abrirei com tremor,
Com a licença, até a velhice, do Criador e Protetor.
ג Dele é a soberania dos Mundos; ainda que os céus fossem pergaminhos e todos os bosques espinhos,
ד e as tintas fossem os mares e toda água represada, e os habitantes da Terra fossem escribas e anotadores —
ה impossível descrever a Glória do Senhor do Céu e Soberano da Terra,
que Sozinho ergueu o mundo e o conquistou,
ו sem sinal de fadiga nem fraqueza, com letra leve e etérea.
ז Ele preparou toda a Sua obra naqueles seis dias,
e o esplendor da Sua Glória se ergueu em um trono de chammas.
ח Uma legião de milhares de milhares e de dezenas de milhares O servem,
e novos surgem a cada manhã; grande é a fé Nele.
ט E mais, serafins incandescentes, dotados de seis asas,
que até que Ele lhes dê ordens, em silêncio permanecem,
י afirmam uns aos outros, juntos, sem demora, após “Santo Santo Santo” —
“A Terra está plena da Sua Glória”.
כ Suas vozes são como a voz diante do Todo Poderoso, como o som de águas torrenciais que se erguem
ruidosas, kerubins frente a frente com serafins que,
ל à vista humana, são como flechas lançadas do arco: para onde são lançadas, seguem velozmente.
מ Abençoam “Bendita seja a Sua Glória” em todas as línguas,

sussurram “do local da Casa da Presença Divina” — desnecessário procurá-la.

צ Deus quer, espera e deseja que se esforcem na Torá, por isso aceita suas orações e dá valor às suas preces.

ר Das grandes coisas que Ele me fará quando chegar a Redenção,

ב Ele me trará a luz,

י Quando a Sua Glória se revelar forte e orgulhosa.

ע E a justiça, tão querida pelo povo e tão meritória,

ה virá quando Ele acolher em plena alegria os exilados na cidade de Jerusalém.

י A Sua Glória irá cobri-la dia e noite,

ג e dentro dela a sua Hupá, coroada de louvores.

ל Através das ações humanas serão feitas as Hupot.

ו E suas faces estarão plenas de alegria,

ז Passeando em danças de roda com a Shechiná.

ז Assim como escutaram essa canção de louvor,

ק Serão também frequentes nestes grupos;

י E merecerão sentar-se nos graus superiores,

א Pois escutarão Suas palavras ditas em glória.

מ Exaltado seja nosso Deus, do início ao fim,

ץ Ele nos desejou, nos quis e nos entregou a Torá.

פיוט ה"אקדמות" נפתח בצורה טקסית, משבח את אלוהים בתהליך היצירה האינסופי. יש קטע

ממש יפה ומרגש האומר כי "גבורות עולמים לו - ולא היה מספיק לפרש אילו היו הרקיעים גויל,

וכל החורשות קנים, אילו דיו היו הימים וכל המים הנקווים, ודרי הארץ סופרים ורושמי

הרשויות..." העולם ממשיך להיכתב, עד היום ולעולם.

לפי הקריאה שלי של האקדמות, בכל מקרה ובכל השכבות, כל העולם כולו הופך להיות ספר

תורה ענק ומתמשך שכותבים אותו באופן קולקטיבי, מלאכים ובני אדם, בשמיים ובים וביבשה,

בעזרת יערות ובעלי חיים. כאשר אלוהים נתן לנו את התורה, הוא נתן לנו את העולם - או אפשר

להגיד את ההיפך, שכאשר אלוהים נתן לנו את העולם, הוא נתן לנו את התורה.

והנה פרשנות חדשה ל"לא בשמיים היא": לא רק בשמיים היא, כי התורה כוללת את כל העולם,

גם את השמיים וגם את הארץ וכל אשר בהם. מה שניתן למשה בהר סיני היה גרסה מקוצרת

בכתב, מתורה שאין לה שיעור בכלל. התורה שבכתב היא הכותרת של התורה, שהיא תורת

חיים.

"משה קיבל תורה מסיני", ועם ישראל היו עדים לכך. אבל להיות עדים זה לא אומר שהפכנו לבעלים הבלעדיים של התורה. להיפך, עם ישראל היו עדים שהתורה ניתנה לעולם כולו – השאלה היא מי קיבל אותה. נראה לי ברור שכאשר נאמר ב"אקדמות" "צבא אלף אלפים ורבבה לשרתו, משרתים חדשים צומחים כל בקר, רבה אמונתו", שלא רק עם ישראל קיבל את התורה, אלא שכל יום צומחים "משרתים חדשים" לקבלה.

הן מלאכים, הן בני אדם, כל יום מספר עצום מתעורר והופך להיות מודע על הקשר ביניהם ולבין הבורא. כל יום יותר ויותר בני אדם מתעוררים ואומרים, כל אחד בדרכו, "מודה אני לפניך, מלך חי וקים, שהחזרת בי נשמתי בחמלה, רבה אמונתך". כל זמן שמודעות מתעוררת, זה כאילו להחיות את הנשמה.

פיוט האקדמות פותח בשבח לאלוהים, לאחר מכן מתאר את פלאי העולם וכיצד בני המציאות השמימית והארצית מתמודדים עם העולם הזה. לסיימו, הטקסט מעביר את תשומת ליבנו מהכלל אל הפרט, ופונה במיוחד לעם היהודי. עכשיו המחבר מדמיין עתיד מזהיר, שבו אלוהים ישיב את כל הגלויות לירושלים, השכינה תהיה תחת לחופות שנעשו על ידי בני אדם - ושוב שמחת תורה מיוצגת כנישואין בין אלוהים לכל יהודי ויהודייה.

"ובפניהם נראה שובע שמחות, מטיילים בו במחול עם השכינה". התיאור של אנשים מלאי שמחה, הרוקדים במעגל עם השכינה, מוביל אותי לראות במו עיני את שמחת מתן תורה - אנשים רוקדים עם ספר תורה תחת כנפי השכינה, העוטפת אותם בהתלהבות ובשמחה. זה מרגש ומרשים.

תיקון ליל שבועות והתחדשות יהודית

בשנים האחרונות, תיקון ליל שבועות מקבל פנים חדשות הקשורות למגמה של התחדשות יהודית, גם בארץ וגם בחו"ל. יש בכך המשך ישיר לדבריו של ה"שפת אמת":

שפת אמת ספר במדבר - לשבועות - שנת תרל"ה

כמו שכתבו חז"ל שכל הנביאים קבלו נבואתם מהר סיני, כמו כן בכל שנה ושנה מקבל כל אחד מישראל בחג הזה כל מה שעתידי להבין ולחדש בתורה.

באווירה הזאת של התחדשות יהודית, כיום תיקון ליל שבועות מתקיים בהרבה בתי כנסת ובבתי מדרש מכל הזרמים היהודיים, והתפשט גם במקומות אלטרנטיביים כגון מוזיאונים ומועדונים, או אפילו ברחובות ובחוף הים. הלימוד המסורתי, המתעסק בחלקים מן התנ"ך, התלמוד וספרים כבליים כמו ספר יצירה וספר הזוהר, משתלב עם לימוד טקסטים ושירים מודרניים, הצגות והופעות. הנושא המרכזי בתיקוני שבועות אלה, הוא המפגש בין אלוהים לעם ישראל, כמפגש בין חתן וכלה, שהתורה נחשבת כ"כתובה" שלהם- החוזה הנצחי לקיום התחייבות בין שני הצדדים:

זוהר צח ע"א (תרגום)

רבי שמעון כך אמר: בְּשִׁעָה שֶׁמִתְכַּנְּסִים הַחֲבֵרִים בְּלִילָה הַזֶּה אֵלָיו, נָבֵא לְתַקֵּן אֶת תַּכְשִׁיטֵי הַכֶּלֶה, כְּדֵי שֶׁתִּמָּצֵא לְמַחֵר בְּתַכְשִׁיטֶיהָ וּבְתַקּוּנֶיהָ אֶל הַמֶּלֶךְ כְּרָאוּי.

הכלה המתוארת בספר הזוהר הוא עם ישראל – ש"קישוט חיבת הכלה" הוא מגילת שיר השירים; והמלך, כמובן, הוא אלוהים.

עוד הצעות לתיקון ליל שבועות

בין אדם לאלוהים: מי נותן ומי מקבל?

(א) **אמר רבי מנחם מנדל מקוצק:** חג השבועות נקרא "זמן מתן תורתנו" ולא "זמן קבלת תורתנו", משום שנתינת התורה הייתה בשווה לכל עם ישראל. כנגד זה, קבלת התורה איננה בשווה אצל כל אדם מישראל. כל אחד ואחת מקבלים את התורה לפי ערכו, לפי השגותיו ולפי לימודיו.

אמירת הרב מנחם מנדל מקוצק נראה לי מתאימה מאוד לרוח תיקון ליל שבועות. אם זה המועד של מתן תורתנו על ידי אלוהים, במובן הקולקטיבי, אז זהו גם הזמן של קבלת התורה שלי, באופן אינדיוידואלי. אלוהים נתן את אותה התורה לכולנו, אבל כל אחד ואחת מקבל את התורה בדרך שלו, על פי הידע, ערכים ואמונות משלו. ליל של שבועות הופך, כך לחילופי דעות ורגשות "בין תורות" במפגש לימוד עשיר מאוד, שבו כל אחד מתאר כיצד הוא מקבל את התורה ומשתף אותה עם אחרים. ניתן לומר כי קיים תהליך של פירוק והרכבה מחדש של התורה באמצעות מגוון של קולות – שבסופו של הלילה נוכל לקבל תורה אחת עם משמעויות מרובות, ריבוי של כולם. אם אלוהים מתחייב לעזוב את עולם הרוחני באופן זמני ולרדת על הר סיני בשביל לתת את תורתו לעם ישראל, הרי שכל אחד מאתנו מתחייב, באמצעות לימוד ודיון של רעיונות רבים, לעזוב את אזור הנוחות שלנו, ולקחת את ההזדמנות לחדש את הקשר שלנו עם אלוהים "בחי הנישואין" שלנו. בקשר הזה, לשני הצדדים, לכאורה, יש מחויבות לשחזר את הכתובה, כלומר, לקיים מחדש את הקשרים והתחייבויות זה לזה.

תורה מן השמים ותורה מסיני

אברהם יהושע השל, "תורה מן השמים באספקלריה של הדורות"

שתי לשונות נאמרו במשנה בעניין התורה: "משה קיבל תורה מסיני", "תורה מן השמים". שתי הלשונות שתי השקפות הן. הראשונה שיטת מחשבה צנועה, סתומה ופשוטה, המבינה את

עניין התורה באספקלריה של מטה, היינו קבלת התורה על ידי משה רבינו. השנייה שיטת מחשבה מפולשת אל העולם העליון, המבקשת לחזות את עניין התורה באספקלריה של מעלה, של מתן תורה ומוצאה בשמים. "משה קיבל תורה מסיני" לשון בני אדם היא, התופסת את קבלת התורה במקום ובזמן. "תורה מן השמים" לשון מסתורין היא, עניינה סוד מתן תורה, ואין בה תשובה לשאלה, מתי ואיפה קיבל משה את התורה.

השל מביא ניסיון לראות את אותו אירוע ייחודי מבחינה אחרת: מנקודת מבט האנושית, משה קיבל תורה מסיני, במעמד הר סיני וביום מסויים, מה שאנחנו מכנים היום כיום מתן תורה, חג השבועות וכו'. מנקודת המבט של אלוהים, בטרם נמסרה למשה התורה בהר סיני, הייתה התורה בשמים. אם מדוברת או הכתובה או מצוירת או מדומה, היא סוד ידוע רק לאלוהים, לא לנו. השל מציע שהאדם, מתוך הכרה כי הוא רק מסוגל לקבל את התורה מסיני על ידי משה, שהוא מודע לכך שיש משהו הרבה יותר גדול, המכונה "תורה מן השמים", ומראה יראה וכבוד לאלוהים על זה שהוא החליט להראות לנו כמה פנים מתורתו ואפילו העיז לומר כי "לא בשמים היא". במשך תיקון ליל שבועות, העולם המציאותי נפגש בעולם הרוחני; אלוהים יורד ומשה עולה, הם איפשהו נפגשים בין הרציונלי, הרגשי והרוחני, ואנחנו כאן מנסים להבין משהו מהאורות ומהקולות כי הם השתקפות של המפגש הגדול הזה שבין אדם למקום, הבאה לידי ביטוי בתורה. כי התורה היא השתקפות של השמים, ובאותו זמן צל של סיני.

וכל העם רואים את הקולות

תהילים כט, ג-ט

- ג קול ה' על-המָיִם: אֶל-הַכְּבוֹד הַרְעִים ה' עַל-מַיִם רַבִּים.
ד קול-ה' בַּפֶּתַח; קול ה' בַּהֲדָר.
ה קול ה' שֹׁכֵר אַרְזִים; וַיִּשְׁפֹּר ה' אֶת-אַרְצֵי הַלְּבָנוֹן.
ו וַיִּקְרִידֶם כְּמוֹ-עָגָל; לְבָנוֹן וְשָׁרִיָן כְּמוֹ בֶן-רְאֵמִים.
ז קול-ה' חֹצֵב לְהַבּוֹת אֵשׁ.
ח קול ה' יַחִיל מְדַבֵּר; יַחִיל ה' מְדַבֵּר קִדְשׁ.
ט קול ה' יַחֲלִיל אֵילֹת וַיִּחַשׁ־ף יַעְרוֹת: וַבְּהִיכְלוֹ פָּלוּ אֲמֵר כְּבוֹד.

ר' שלמה בר יהודה, ראש ישיבת "גאון יעקב" 1051-1025:

- שבעה קולות בקול אחד נשכלות
קול על המים לעוללים ועוללות.
קול בכוח לבחורים ובתולות.
קול בהדר לזקני קהילות.
קול שובר ארזים למעותי מסילות.
קול חוצב להבות למדברי גדולות.
קול יחיל מדברות למסיגי גבולות.
קול יחולל אילות לשלם גמולות.
"וכל העם רואים את הקולות".

באופן מוזר, מה שבאמת תפס את תשומת לבי בפיוט של הרב שלמה בר יהודה היה הפסוק מן התורה "וכל העם רואים את הקולות". מה היה קורה אם האות "כף" במילה "וכל" הייתה מתחלפת באות "קוף" מהמילה "הקולות"? "וקול העם רואים את הכלות".

לא מדובר כאן על חוסר דיוק מבחינת הדקדוק, אבל אם כל ישראל היתה נרגשת וכך, כתוצאה מכך, מסוגלת לראות, למשל: "כל המים לעוללים ועוללות", "כל הכוח לבחורים ובחורות", "כל נהדר לזקני קהילות".

שמות רבה ה,ט

בוא וראה היאך הקול יוצא: אצל

כל ישראל כל אחד ואחד לפי כחו

הזקנים לפי כחן

הבחורים לפי כחן

והקטנים לפי כחן

והיונקים לפי כחן

והנשים לפי כחן

ואף משה לפי כחו

כל אחד לפי כחו: זה מספיק כדי לכלול את המדרש הזה כראוי למחזור של שבועות, ועל אחת כמה וכמה בתיקון ליל שבועות.

לימוד על מגילת רות

המנהג בכמה קהילות הוא לקרוא את מגילת רות ביום השני של חג השבועות. אני מציע, בין אפשרויות אחרות, להדגיש את תפקידו של החסד במגילת רות, כערך אוניברסלי הכולל והולך מעבר לדגש המסורתי הניתן לקבלת גרים בעקבות הצטרפותה של רות לעם ישראל. לדעתי, בכמה קהילות לא תמיד מקבלים את הגרים כמו שהיה צפוי אם הינו באמת עושים כפי שכתוב בתורה:

הַקֹּהֵל חָקָה אֶחָת לָכֶם וְלִגֵּר הַגֵּר: חָקָה עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, כָּכֶם כָּגֵר יִהְיֶה לִפְנֵי ה' (במדבר טו, טו)

הרבה פעמים קשה למתגייר להשתלב בחיי היום יום של הקהילה. נראה לי, שלפני שנשמח עד כמה שאנחנו נחמדים על איך מקבלים יפה את הגרים בספרים, עלינו לקחת בחשבון שצריך לתקן את המציאות דרך חסד, אשר בסופו של דבר יוכל לגרום לקהילה לפתח דרכים חדשות כדי לקבל ולברך את המתגיירים כמו שאנו מצווים.

אני מציע שנלמד את מגילת רות בתיקון ליל שבועות, תוך התייחסות לכך שבשנים האחרונות גברה מאד השתתפותם של חברי הקהילה בתיקון, מכל הגילאים; לעומת זאת, הנוכחות ביום השני של חג השבועות היא תמיד מצומצמת.

רות רבה (לרנר) פרשה ב

אמר ר' זעירא: המגלה הזאת, אין בה לא טומאה ולא טהרה, לא איסור ולא היתר, ולא נכתבה אלא ללמדך כמה מתן שכר טוב לגומלי חסדים.

רות א, יד-כב

יד ... וְרוּת דָּבָקָה בָּהּ. טו וַתֹּאמֶר: הִנֵּה שָׁבָה וּבִמְתֵךְ, אֵל-עַמָּהּ, וְאֵל-אֱלֹהֶיהָ; שׁוּבִי אִתִּי וּבִמְתֵךְ. טז וַתֹּאמֶר רות: אֵל-תַּפְגְּעִי-בִי לְעֻזְבְּךָ לְשׁוּב מֵאַחֲרֶיךָ, כִּי אֵל-אֲשֶׁר תִּלְכִּי אֵלַי, וּבְאֲשֶׁר תִּלְיִנִי אֵלָיו, עִמָּךְ עָמִי וְאֵל הַיֵּךְ אֵל הָיָה. יז בְּאֲשֶׁר תִּמְוָתִי אָמוּת, וְשֵׁם אֶקְבֹּר; כֹּה

יַעֲשֶׂה ה' לִי, וְכֹה יוֹסִיף--כִּי הַמִּזְבֵּחַ יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ... כִּבְיָ וְתִשָּׁב נַעֲמִי נְרוֹת הַמִּזְבֵּחַ

כְּלָתָה עִמָּה, הַשָּׁבָה, מִשְׁדֵּי מוֹאָב; וְהָמָּה בָּאוּ בֵּית לָחֶם, בְּתַחֲלִית קִצִּיר שְׁעֵי רִים.

הנושא של החסד הוא מסר מרכזי במגילת רות, וחשוב שיהיה ערך מרכזי גם בתקופת חג השבועות. הרבה פעמים אני מנסה להשיג הבנה של חג יהודי על פי המיקום שבו הוא נחגג. במילים אחרות, דבר אחד הוא לחגוג את חג השבועות בחצי הכדור הצפוני של הארץ, כאשר החג נופל בתחילת הקיץ בהתאם לחג הביכורים או לתחילת הקציר כפי שמתואר במגילת רות; דבר אחר זה לחגוג את חג השבועות בחצי הכדור הדרומי, כאשר החג נופל בתחילת החורף. מצד אחד, ההיבטים החקלאיים של הפסטיבל נמצאים בסכנה; אבל מצד שני, הנושא של חסד נראה מתאים מאוד לתקופת החורף. אל לנו לוותר על מישהו בתקופות הקשות של החיים - כמו במקרה של רות, שלא מוותרת של נעמי, גם - ואולי בעיקר - אחרי שהיא איבדה בעלה, בניה ורכושה; להיפך, רות מזדהה איתה ולא מזדהה איתה ומחליטה שרוצה לחיות על פי אותה ערכיה של נעמי. בשלב זה, לרות יש עמדה אמפתית כאחת הדרכים הברורות של להיות מוכנים לפעול בחסד.

רות ב, א-יב

א וּלְנַעֲמִי מִידַע (מִדָּע) לְאִישָׁהּ, אִישׁ גִּבּוֹר חַיִּל - מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ, וְשֵׁמוֹ ב' עֲזָרָה. ב וְתֵאמֶר רות המואביה אל-נַעֲמִי: אֵלֶיךָ-נָא הֵשָׁדָה וְאֶלְקָטָה כְּשֹׁפְלִים אַחֵר אֲשֶׁר אִמְצָא-חֵן בְּעֵינֶיךָ. ג וְתֵאמֶר לָהּ: לָכִי בְּתִי. ג וְתֵאמֶר וְתִבּוֹא וְתִלְקָט בְּשָׂדֶה אַחֲרֵי הַקְּצִירִים; וַיִּקֶּר מִקְרָהָ חֵלְקַת הַשָּׂדֶה לְב' עֲזָרָה... ח וַיֵּאמֶר ב' עֲזָרָה לְרוּת: הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ בְּתִי, אֵל-תִּלְכִּי לְקָט בְּשָׂדֶה אַחֵר, וְגַם לֹא תַעֲבֹרִי מִזֶּה; וְכֹה תִדְבָּקִין עִם-נַעֲרָתִי. ט עֵינֶיךָ בְּשָׂדֶה אֲשֶׁר-יִקְצְרוּ, וְהִלַּכְתְּ אַחֲרֵיהֶן - הֲלוֹא צִוִּיתִי אֶת-הַנָּעָרִים לְבִלְתִּי נִגָּעֶךָ; וְצִמַּתְּ, וְהִלַּכְתְּ אֶל-הַפְּלִים וְשִׁתִּית מֵאֲשֶׁר יִשְׁאַבּוּן הַנָּעָרִים. י וְתִפְּלֵי עַל-פְּנֵיהָ, וְתִשְׁתַּחֲוֶה אֶרְצָהּ, וְתֵאמֶר אֵלָיו: מַדּוּעַ מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהִכְרִינִי? וְאַנִּי כִי נִכְרִיָהּ. יא וַיַּעַן ב' עֲזָרָה, וַיֵּאמֶר לָהּ: הֲגֵד הַגֵּד לִי כֹל אֲשֶׁר-עָשִׂית אֶת-חֲמוֹתְךָ, אַחֲרֵי מוֹת אִישְׁךָ;

ותעזבי אביך ואמך, וארץ מולדתך, ותלכי אל-עם אשר ל'א-ידעת תמול ושלשום. יב ושלם ה'
פעלך; ויהי משפחתך שלמה, מעם ה' אל'הי ישראל, אשר-באת לחסות תחת-כנפיו.

משמעות אחרת ל"נעשה ונשמע"

רות היתה אמפתית לנעמי ולקחה את האמפתיה שלה עד הקצה, עד כדי כך שלא עזבה את חמותה אפילו בזמנים הקשים ביותר. הזדהותה של רות עם חמותה היתה כך שהיא בחרה לחיות על פי הערכים של נעמי. רות לא החליטה להישאר עם נעמי בגלל אלוהים; רות החליטה להיות עם אלוהים בגלל נעמי.

כאן הביטוי "נעשה ונשמע" מקבל משמעות אחרת: קודם כל נעשה את מה שאנחנו מאמינים שזה הדבר הנכון והטוב, ואחר כך נשמע את התוצאות של עשייתנו. אין ל"נעשה ונשמע" שום משמעות שלילית על ראשית לעשות את מה שמצוים לנו לעשות, ולאחר מכן נבוא לנסות להבין. במילים אחרות, עכשיו "נעשה ונשמע" לא מתחיל מצו חיצוני, אלא מיוזמה פנימית של לעשות את הדבר הנכון לעשות. וכך פעלה רות: קודם כל היא אמרה "נעשה": החליטה להישאר ליד נעמי, בכל מקרה ולכל מצב. אחרי זה "נשמע" את התוצאות של מעשיה.

רות מחליטה ללכת לשדות בית לחם: "אלכה-נא השדה ואלקטה בשבלים, אחר אשר אמצא-חן בעיניו", ופגשה "בטעות" את בועז, בעל השדות האלה. הינו יכולים לצפות כאן סוג של סיפור אופייני של התקופה הרומנטית: בחורה צעירה יפיפה, ענייה וזרה, מכירה "איש גבור חיל", שמניחים שהוא הרבה יותר מבוגר ממנה, מאוד עשיר, וישראלי. לפי הסיפורים מהתקופה הרומנטית, מצב כזה תמיד מסתיים בטרגדיה. המסר הוא: אהבה הוא דבר יפה, אבל המוסכמות החברתיות חזקות הרבה יותר ומנצחות בסופו של דבר. אך סיפורה של רות אינו סיפור של אהבה רומנטית. רות הולכת לשדות בועז למצוא בדיוק את ההפך של אותו כלל: היא אמנם יפה וצעירה, ענייה וזרה - יותר מזה, היא מואביה, ומואב לא היה בין העמים הכי אהובים בישראל,

להפך. ואף על פי כן, בועז מגן ודואג לרות, ומדוע? זה לא בגלל שהיא מאמינה באלוהים. מה שתפס את תשומת ליבו של בועז היה העובדה שרות עזבה את מולדתה ואת הכל אשר בה כדי לא לעזוב את חמותה: "כי אל-אשר תלכי אלך, ובאשר תליני אליו"; רק אחר מכן היא החליטה כי "עמך עמי ואלהיך אליה", או במילים של בועז: "באת לחסות תחת-כנפיו".

רות ד, יא-יז

יא וַיֹּאמְרוּ כָל-הָעָם אֲשֶׁר-בְּשַׁעַר הַזְּקֵנִים-עָדִים: יָתֵן ה' אֶת-הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל-בֵּיתְךָ, כְּרָחֵל וְכִלְאָה, אֲשֶׁר בָּנוּ שְׂתִיקָם אֶת-בֵּית יִשְׂרָאֵל... יג וַיִּקַּח בֹּעֵז אֶת-רוּת, וַתְּהִי-לוֹ לְאִשָּׁה, וַיֵּבְאֵהָ אֵלָיו, וַיִּתֵּן ה' לָהּ הַרְבֵּי בָנִים.

יד וַתֵּאֱמַרְנָה הַנָּשִׁים אֶל-נָעֲמִי: בְּרוּךְ ה' אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לָךְ גֹּאֲל הַיּוֹם; וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל... טז וַתִּקַּח נָעֲמִי אֶת-הַיֶּלֶד וַתִּשְׁתַּהוּ בְחִיקָהּ, וַתְּהִי-לוֹ לְאִמָּה. יז וַתִּקְרָאנָה לוֹ הַשְּׂכֵנֹת שֵׁם לְאִמָּר, יֶלֶד-בֶּן לְנָעֲמִי; וַתִּקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד, הוּא אָבִי-יְשִׁי אָבִי דָּוִד.

רות: תפילה לבועז, ברכה לנעמי

הזקנים ואנשי העם אמרו לבועז - ואנחנו יכולים לדמיין שהם אמרו כאיש אחד, שוב ושוב, ומברכים, וצועקים, ומחייכים ובוכים מהתרגשות – כן יהיה רצון שרות תהיה אשתך כמו שהיו רחל ולאה. רגע: כמו רחל ולאה? אבל רחל ולאה היו שונות כל כך... כמה ילדים היו ללאה וכמה היו לרחל? לאה ילדה הרבה בנים, אך היא תמיד היתה מתלוננת על העדר אהבה; לרחל היו רק שניים – והיא מתה בלידת השני, אך היא תמיד ידעה שהיא היא האישה האהובה של יעקב. אז מה מבקשים לרות? חיים ארוכים או חיים קצרים?

נראה לי שזה לא הכיוון. הכוונה כאן היא שוב להוכיח כי העם קיבל את רות כחלק מעם ישראל, ועוד יותר מזה: כפי שרחל ולאה היו "בית יעקב", כך רות היא גם "בית יעקב", כפי שראינו במדרש:

כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, וַתִּגֵּיד לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל. (שמות יט, ג)

שמות רבה (וילנא) פרשת יתרו פרשה כח:

כה תאמר לבית יעקב – אלו הנשים...

הנשים מברכות את נעמי על שיש לה כלה כמו רות, שנתנה לה נכד שימשיך את משפחתה בתוך עם ישראל. אם בועז נתפס כ"גואל" של רות, רות נקבעת מראש להיות אישה שממנה יבוא אב הגואל האולטימטיבי, דוד המלך. ואם רות היא ב-DNA של המשיח, אם כן, המשיח (הוא או היא, או כולנו) הוא צאצא של אישה אמיצה, אמפתית, שמחליטה לעזוב את אלה שבאמת יקרים בשבילה, ואשר בזכות מעשיה היא מוכרת. אין כאן טרגדיות יווניות או מקרי מוות רומנטיים. סיפורה של רות מזכיר אחד מהקטעים היפים והחשובים ביותר בתורה לדעתי, זה שאומר כי תמיד יש לנו את הכוח ואת הזכות לבחור:

הַעֲדֹתִי בָכֶם הַיּוֹם, אֶת-הַשָּׁמַיִם וְאֶת-הָאָרֶץ--הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ, הַבִּרְכָּה וְהַקְלָלָה;

וּבְחִרְתָּ, בְּחַיִּים--לְמַעַן תִּחְיֶה, אֹתָהּ וְזִרְעָךָ. (דברים ל, יט)

וזה בדיוק מה שרות עשתה. מה שהונח לפניה, קשה לדעת מה היתה הברכה ומה היתה הקללה; אבל רות בחרה בחיים, שזה היה למען חייה ולזרעיה. רות הפכה מצב של חוסר תקווה לתקווה מחודשת לעולם בהשראת חסד, אמפתיה, ואומץ.

שחרית של שבועות

קריאת שמע וברכותיה

ברכת יוצר אור

[פיוט לפני החתימה] **יוצר מידו**⁶ (מפיוטי הבקשות במסורת יהודי תוניס, השיר נכתב כ"רשות" ל"יוצר אור")

יוֹצֵר מִיָּדוֹ / עֲשֵׂה נֶחֱשׁ וְרִישׁ

אֲשִׁיר לְכַבְּדוֹ / נְשִׁי"ן יו"ד רִי"ש (שיר)

כִּי אֵין כְּמוֹהוּ / וְאֵין כְּמַפְעָלוֹ

עַז יָדָךְ הִרְאָה / מִי"ם ה"א רִי"ש (מהר)

וּבְאֹרֶךְ נִרְאָה / אֶל"ף ו"ו רִי"ש (אור)

בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, יוֹצֵר אֹר וְבוֹרֵא חֶשֶׁךְ, עֲשֵׂה שְׁלוֹם וּבוֹרֵא אֶת הַכֹּל.

בחרתי בתחילתו ובסיומו של הפיוט "יוצר מידו" שהוא פיוט פופולרי בקרב יהודי צפון אפריקה, שנכתב כ"רשות" או כוונה לברכת "יוצר אור". המחבר (לא ידוע) אינו מהסס לומר שבראשית ברא אלוהים את העושר ואת העוני - ובמקביל, את הטוב ואת הרע, את השמחה ואת הצער, את הטוב ואת הרע, את האור ואת החושך. אבל למרות זאת, הוא מציע שנשיר שיר לאלוהים. כמו "הכנר על הגג", שבו זמנית מנסה לאזן בין המסורת לבין המודרניות, וממשיך לנגן בכינור. וכך הוא: אלוהים ברא את המאורות בצבעים שונים של עוצמות שונות. כל המאורות. ואם עדיין לא מספיק כדי חושך לגרש, דרך אחת כדי להתמודד עם כמה סוגות של חושך זה להאיר את הנשמה בבשירה ובנגינה, כך שאפשר להגיד: "וכל העם רואים את הקולות".

⁶ <http://www.piyut.org.il/tradition/90.html?currPerformance=277>

ברכת אהבת עולם

[לפני החתימה] הליכה לקיסריה – חנה סנש (1942)

אֵלֵי אֵלֵי, שֶׁלֹּא יִגְמַר לְעוֹלָם

הַחֹל וְהַיָּם, רִשְׁרוּשׁ שֶׁל הַמַּיִם

בְּרֶק הַשָּׁמַיִם, תְּפִלַּת הָאָדָם.

בְּרוּךְ אַתָּה ה', הַבּוֹחֵר בְּעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה.

היה לי קשה למצוא שיר שישמש כפיוט עבור ברכת "אהבת עולם", אשר מסתיימת עם הרעיון המורכב של ישראל כעם הנבחר.

מצאתי שיר של נתן אלתרמן, הנקרא "אתה בחרתנו מכל העמים", אבל מיד הבנתי עד כמה הקריאה המרה והכבדה הזאת לא היתה מתאימה למחזור של שבועות כפי שאני רואה אותו. בקיצור, זה לא מה שחיפשתי. גם לא רציתי משהו שיחזק את הרעיון של עם הנבחר – שאלתי את עצמי: עם נבחר בשביל מה? ואז פתאום מזכרתי בשיר של חנה סנש, שהיא כתבה באמצע מלחמת העולם השנייה ובין זוועות השואה. הצנחנית חנה סנש ידעה שהיא מסכנת את חייה - שחיי אדם לא לעולם. אבל על תפילת האדם היא מבקשת שתישאר לעולם כאחד מכוחות הטבע. אז חשבתי, אולי אנחנו מברכים "הבוחר בעמו ישראל" על שאלוהים בוחר כמה אנשים מתוך עם ישראל – ואם אפשר, בעלי אומנות לכתוב שירים - כדי להזכיר לנו שאלוהים בוחר בכל בן אדם באהבה, כי כל אחד ואחת הוא/היא "תפילת האדם שלא ייגמר לעולם". בסופו של דבר, לכל אדם ניתן לומר "ואני תפילתי לך, ה'" וכשבן אדם בוחר להיות תפילה, הוא נבחר להיות ברכה.

שמע

ברכת גואל ישראל

[לפני החתימה]⁷

⁷ ראה ע' 21.

קדיש שלם

אבי היה אלוהים ולא ידע / יהודה עמיחי, "פתוח, סגור, פתוח"

אבי היה אלוהים ולא ידע. הוא נתן לי
את עשרת הדברות לא ברעם ולא בזעם, לא באש ולא בענן
אלא ברכות ובאהבה. והוסיף לטופים והוסיף מלים טובות,
והוסיף "אנא" והוסיף "בבקשה". וזימר זכור ושמור
בניגון אחד והתחנן ובכה בשקט בין דיבר לדיבר,
לא תישא שם אלוהיך לשוא, לא תישא, לא לשוא,
אנא, אל תענה ברעך עד שקר. וחיבק אותי חזק ולחש באוזני,
לא תגנוב, לא תנאף, לא תרצח. ושם את כפות ידיו הפתוחות
על ראשי בברכת יום כיפור. כבוד, אהב, למען יאריכון ימיך
על פני האדמה. וקול אבי לבן כמו שער ראשו.
אחר כך הפנה את פניו אלי בפעם האחרונה
כמו ביום שבו מת בזרועותי ואמר: אני רוצה להוסיף
שניים לעשרת הדברות:
הדיבר האחד-עשר, "לא תשתנה"
והדיבר השניים-עשר, "השתנה, תשתנה"
כך אמר אבי ופנה ממני והלך
ונעלם במרחקיו המוזרים.
בחרתי בשיר הזה של המשורר יהודה עמיחי דווקא לפני קריאת התורה כי הוא אפשר לי להרגיש
קרוב יותר לאלוהים ובאותו זמן, בהרגשה של אי-נוחות שבינתיים אינני יודע להסביר. אולי זה
מקביל להרגשת הלם של עם ישראל במעמד הר סיני, שלעולם לא היו כל-כך קרובים לאלוהים,
ובקשו להישאר מרחוק ושמשה יציג אותם לפני אלוהים. ולפעמים זו ההרגשה בין בני אדם:

רוצים להיות קרובים יותר, אבל אם באיזושהו שלב מתקרבים יותר מדי, יש אלה שמרגישים לא טוב עם זה ומבקשים להתרחק.

בשבילי עמיחי מביא את הפרדוקס של מפגש בין אלוהים ואדם, אחד הבורא, השני מי יודע הוא – אם אלוהים ברא אותו או שהוא התפתח ממקור אחר לגמרי – ויכול להיות שמה שחסר לאלוהים, זה מה שנשאר אצל האדם ולהיפך.

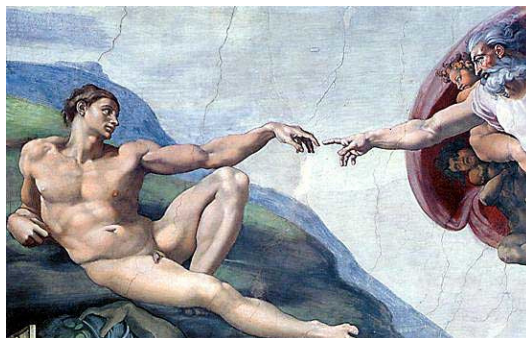
אפילו אם אלוהים ירד להר סיני ומשה עלה לאותו הר סיני, האם הם באמת נפגשו? יכול להיות שלא, אלא אם כן, כל אחד מהם התנהג כמו אברהם בפרשת לך לך:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל-אַבְרָם: לֵךְ-לְךָ מֵאֶרֶץ וּמְוֹלָדֶיךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ, אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךָ. (בראשית יב, א)

או כמו רות, כפי שאמר לה בועז:

וַתַּעֲזֹב אֲבִיךָ וְאִמָּךְ, וְאֶרֶץ מוֹלָדֶיךָ, וַתֵּלֶכְי אֶל-עַם אֲשֶׁר ל'א-יָדַעְתָּ תְּמוּל שְׁלֹשׁוֹם. (רות ב, יא)

משום מה, השיר הזה הזכיר לי את ציורו המפורסם של מיכלאנג'לו, שבו "אצבע אלוהים" כמעט נוגעת באצבעו של האדם:

ודמיינתי לעצמי את לוחות הברית הנמצאות ביניהם כמו מסך, כמו אמצעי תקשורת: אלוהים "כותב" עם תנועותיו בתורה השמימית בצדו של לוח, האדם מלווה את הצל שנוצר מתנועותיו של "אצבע אלוהים" ומנסה ככל האפשר להעתיק אותן, בשביל לתרגם את התורה מן השמיים

לתורה שבכתב – או "על ידי משה". הפגישה נעשית אפשרית רק דרך הסיפורים המועברים מהעולם השמימי אל העולם החושי באמצעות התורה. כמו הסרטים הישנים של המצלמות שמלפני העידן הדיגיטלי, שקודם כל יש לנו את הסרט ב"negative" ורק אחרי ה"התגלות" אפשר לצפות בו, כך, כאן גם כן "מגלים את הסרט": צל כבד של תנועות "אצבע אלוהים" נתגלה למשה בצד השני, כאותיות, מילים ומשפטים, חוקים ותורות, רגש וציפיות בשפת האדם. בעבור התורה משלימים את המרחק בין אלוהים ואדם, באופן המאפשר לגעת אחד את השני ולקיים שיחה. ואחרי ההתגלות, תורה מן השמיים כבר לא בשמיים היא, ומעכשיו נקראת "התורה שקיבל משה בסיני".

יהודה עמיחי מתחיל את שירו באמירה חזקה: שאביו היה אלוהים ולא ידע. מתברר מהשיר בעצמו שהמשורר כתב את זה לזכרו של אביו. עמיחי עכשיו יכול להתייחס לאביו רק ממקום של געגוע. את מה שהאב דיבר אליו ואיך הוא דיבר, וגם אם מעולם לא דבר שום דבר על עשרת הדיברות, ואם הוא כן דיבר, אם זה היה בכעס ובחוסר סבלנות, או אם היה באהבה ובחיבוק – בשירו עמיחי הופך את הכל לאהבה ולחיבוק. לאחר מותו, אביו הופך לדמות אלוהית או לפחות לחלק מהאלוהות. ובקרב אביו, עמיחי סוף סוף מסוגל להרגיש את אלוהים יותר קרוב אליו. ומתי זה קרה? כשאביו אמר: "יהודה בני, תשתנה, תשתנה!" אולי יהודה השתנה רק לאחר שאביו הלך לעולמו.

הוצאת ספר תורה

כתובה לחג השבועות

פיוט מיוחד במינו לחג השבועות, הוא פיוט "ירד דודי לגנו", מאת ר' ישראל נג'ארה, מגדולי הפייטנים בישראל בכל הדורות (צפת-דמשק-עזה, מאות ה-16/17), שבמרכזו עומדת כתובה, ובו מפורטים חובותיו של החתן: הקב"ה, והכלה: עם ישראל, המתמסרים כאן זה לזה ומביעים אהבתם.

מאז שנהוג בקרב קהילות ספרדיות לקרוא את "הכתובה" מאת הרב נג'ארה לפני קריאת התורה, ובקרב קהילות אשכנזיות נהוג לקרוא את האקדמות - והבנתי שכדאי להשגיח בשני פיוטי חג השבועות - בחרתי להעביר את האקדמות לתיקון ליל שבועות, ולקרוא את "הכתובה" לפני קריאת התורה, ביום שלמחרת, כי נראה לי שזה מתאים יותר לרגע השיא של חג השבועות: זמן מתן התורה.

אפשרות נוספת, המתוארת במחזור לשלושת הרגלים של "מועצת הרבנים של בתי הכנסת הרפורמים של בריטניה", מציעה עיבוד של הכתובה שנכתבה על ידי הרב ישראל נג'ארה. המחזור מציע לקרוא אותה מתחת לחופה בתחילת תפילת ערבית של חג השבועות, לאחר ברכת הדלקת נרות, ברכת "שהחיינו", וקריאת תהילים ק', "מזמור לתודה". אני בחרתי בקריאת הכתובה לפני קריאת התורה.

ר' ישראל נג'ארה פורט את התחייבויות הקב"ה לעמו, תוך שהוא מתאר כיצד אלוהים העדיף לעזוב את מרכבתו השמימית ולהתייחד עם אהובתו. ההתחייבות הממונית הנזכרת בכל כתובה בישראל, הופכת כאן להתחייבות על התחדשות רוחנית בתורה.

כאן מוצגים כמה מן הפסוקים של הכתובה לחג השבועות:

כתובה לחג השבועות (ירד דודי לגנו) / ר' ישראל נג'ארה, צפת, מאה 16

יִרְדָּ דוּדִי לְגִנּוֹ לַעֲרָגוֹת בְּשִׁמּוֹ
לְהַתְעַלֵּס עִם בֵּת נָדִיב
וּלְפָרוֹשׁ עָלֶיהָ סִפְתָּ שְׁלוֹמוֹ
אֶפְרִיֹן עָשָׂה לוֹ הַמֶּלֶךְ שֶׁל מָה
שֶׁרָפִים וְאוֹפָנִים נָטַשׁ וּפְרָשִׁיו וְרָכְבוֹ
וּבֵין שְׂדֵי אֵילָת אֲהֻבִים שָׁם מְסֻבּוֹ
בְּיוֹם חֲתֻנָּתוֹ וּבְיוֹם שִׁמְחַת לְבוֹ
לְחָפָה נִתְרַצָּתָהּ מְחֹלֶת הַמַּחֲנִים
וּבְנֶגֶד נַעֲשָׂה וְנִשְׁמַע לְקַחַת שִׁשִּׁים רַבּוֹא עַדִּי עַדִּי
בַּח' דָּשׁ הַשְּׁלִישִׁי לְצֵאת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
וַיְהִי הַקָּשֶׁר אֲמִיץ עִם עַם זֶה קִנָּה בְּסִינִי
וְאֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה וְהַחֲתוּם אֶקְרָא בְּאָזְנֵי הַמוֹנִי
הִנֵּה הִיא כְּתוּבָה לְפָנַי
בְּשִׁשִּׁי בַּשָּׁבַת אֶגִּיד אֶת הַרְשׁוּם בְּכֶתֶב הַנִּשְׁתָּנוֹן
יוֹם לְהַנְחִיל אוֹהָבָיו תּוֹרָה אֶל חַי נִתְכַּנֵּן
שִׁשָּׁה יָמִים לַח' דָּשׁ סִינּוֹן
בְּיוֹם מִסִּינִי בָּא וְזָרַח מִשְׁעִיר אֶל נֶעְלָם
הוֹפִיעַ מִהָר פֶּאֶרֶן עַל מַלְכֵי גוֹיִם כָּלָם
בְּשִׁנֹּת אֲלָפִים וָאַרְבַּע מֵאוֹת וָאַרְבָּעִים וָשֵׁשׁ לְבְרִיאַת עוֹלָם
אָמַר לִיקְרָה וְנַעֲיֶמָה הַבַּת רַבַּת מַעֲלֹת
נִשְׁאַה חֵן בְּעֵינָיו מִכָּל הַנָּשִׁים וְהַבְּתוּלוֹת
יָפָה כָּלִבְנָה בָּרָה כַּחֲמָה אֵימָה כַּנִּדְגָּלוֹת

ימים רבים תהיי לי נאני אליך לגואל

הנה שלחתי לך פקודים נחמדים מזהב על יד יקותיאל

הוי לי לאנתו כדת משה וישראל

ונשבע הקתן למגם כל דבר להמונו

ולהנחיל יש לאוהביו ולעושי רצונו

נשבע אדני בימינו

ישמח חתן עם פלה לקחה לו לגורלו

וישמח לב פלה בבעל נעוריה ותאמר למקהלו

אשרי העם שפכה לו.

אלוהים ירד והגיע לגנו. אין דרך אחרת, כי אם מאמינים שהוא בורא את הכל, בכל מקום שהוא נמצא, זהו גנו, ושייך לו. לעומת זאת, זה הגן היה רחוק רחוק, אולי בית נופש של אלוהים... אבל זה המקום שבו אלוהים הכיר את אהובתו - אנחנו, עם ישראל - והחליט לפרוש את סוכת השלום עלינו. אך לשם כך, עליו לעשות כמו שהוא פעם ציווה לאברהם:

ויאמר ה' אל-אברהם: לך-לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, אל-הארץ אשר אצאך. (בראשית יב, א)

וכמו ביום אחר עשתה רות המואביה על ידי יוזמת, כפי שתיאר בועז, שהתלהב ממנה:

ותעזבי אביך ואמך, וארץ מולדתך, ותלכי אל-עם אשר ל'א-ידעת תמול שלשום. (רות ב, יא)

ויעש אלוהים את המלאכים ואת כל מה שהיה בעולם הרוחני מאחוריו, על מנת להתייחד עם בני ישראל. ההבדל בינו לבין אברהם אבינו ורות המואביה הוא, שאם כפי אברהם ורות, הוא הצטרך להשאיר עולם שלם מאחוריו כדי לנוע קדימה, מצד שני בניגוד למה שציפה לאברהם ולרות, אלוהים כן ידע לאן הוא הולך - או חשב שהוא יודע, כי בכל זוגיות השטח אינו מוכר, ובכל זאת בו נכנסים מתוך אהבה, או ביראה ופחד, או בגלל חוסר אחריות. או מכל הסיבות הללו ביחד.

אנחנו הכלות, ואנחנו העדות בינינו. אלוהים התנשא עם כל אחד/אחת מאיתנו בנפרד, לפני שש מאות אלף עדים, לפחות. ובאותו זמן, כל אחד ואחת מאיתנו הינו עדים לנישואין של האחרים, וזה יצר משפחה גדולה מתוך בחירה, באהבה, כיחוד ולא בייחוס. בסך הכל, כולנו יהודים מתוך בחירה. אלוהים נשוי לפחות לשש מאות אלף חבר'ה שהיו גרים במצרים, שם הוא הוציא אותם משיעבוד להיות להם בן זוג מן השמיים.

אמיץ אלוהים, שרוצה להתחתן עם אלפי עבדים לשעבר, כל אחד עם האישיות שלו, כל אחת עם הערכים שלה, כולם מטורפים ומשוגעים אחרי ארבע מאות שנה במצרים. ובכל זאת, מצאנו חן בעיניו והוא רוצה שהברית בינינו לבינו תיכתב בשטר כתובה, אם כל הפרטים טכניים, כולל מקום ותאריך מדויק.

בתאריך מסוים ומסומן, יום הנישואין יוצא דופן: בעבר היה אפשר להתחתן ביום שישי, היום זה לא המנהג. אבל כאשר החתן הוא אלוהים בעצמו, מי לא יסכים? מישהו יגיד לו שזה לא כהלכה? כן, אולי אלפי יהודים יגידו לו את זה, כי ככה אנחנו, שבפועל לא מסכימים ואוהבים לדון בכל דבר ודבר. וזה משהו שאלוהים צריך לקחת בחשבון אם הוא רוצה להיות מאושר בחיי הנישואים. אבל מה שקרה זה שעם כל זאת מצאנו חן בעיניו. בשבילו אנחנו הכלות הכי יפות! אין שום דבר כמו אלוהים נלהב, שמבטיח לא רק לתת לנו דבר יפה כל כך כמו תורת משה, וגם בשליחות משה בעצמו! ואפילו מסכים להינשא על פי "דת משה וישראל". והוא מבטיח לנו ההבטחות, והוא אומר שנהיה מאושרים ביחד במשך זמן רב, וכגיבור הוא יהיה לנו לגואל ומושיע... נראה כמה זמן ההתלהבות הזאת תימשך! יכול להיות שלאורך זמן אנחנו נחשוב ביחד על צורות טובות יותר מאשר להיות גיבור וגואל... אולי נציע לאלוהים שבמקום גואל, שביחד נבנה את הגאולה, שנהיה בשותפות – כדעת משה ומרים, ישראל ואלוהים, סביב שולחן עגול גדול. במקום "מגן אברהם", ברוך אתה ה', במעגל אברהם ושרה.

אשרי העם שככה לו, אשריהם של כלות וחתנים המתחתנים מדי שנה עם אותו בן זוג ועם אותה בת זוג, באושר ובאהבה.

קריאת התורה

קריאת התורה ליום ראשון (שמות יט:א – כ:כג)

הקריאה מתחילה בכל ההכנה לקראת מתן תורה לעם ישראל. שלושה חודשים אחרי שעזבו את מצרים, אחרי 400 שנה של עבדות, עכשיו יש להם שלושה ימים כדי להתכונן למציאות חדשה לגמרי: להפוך לעם מסודר, עם חוקים וערכים משלו. וכדי שיהיה באמת מסודר, יכול להיות שהדרך היא כפי שכתוב במדרש על הפסוק:

ה' מן-הַהֵר לָאמַר: כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב, וְתַגִּיד לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

שמות רבה (וילנא) פרשת יתרו פרשה כח:

כה תאמר לבית יעקב - אלו הנשים... ותגיד לבני ישראל - אלו האנשים...

אלוהים אמר למשה שקודם כל ידבר עם הנשים - בית יעקב; ורק לאחר מכן, שידבר עם הגברים - בני ישראל. אחרי הכל, בני ישראל נוצרו על ידי נשי בית יעקב. הציפייה של אלוהים - ומי יודע, והחרדה גם כן - היא גבוהה. יש לו חזון של עם ישראל אידיאלי:

וְאַתֶּם תִּהְיוּ-לִי מְמַלְכֵת כֹּהֲנִים, נְגוּי קְדוֹשׁ. (שמות יט,ו)

אני נהייתי קצת נבוכה כאשר הבנתי שציפיותיו של אלוהים הביאו אותו לאכזבה: אנחנו אף פעם לא הינו ממלכת כהנים, ואלה שהיו פעם נפלו מזמן ואבדו את התפקיד המוביל שלהם בחיים יהודיים. ואם תאמר ליהודי שמה שאלוהים באמת מצפה ממנו זה שהוא יהיה גוי קדוש, הוא בטח יחשב שזאת עוד "ידישע בדיחה".

עבר כבר המון זמן מזמן שמשמעותה של שהמילה "גוי" משמעותה היתה כל בן אדם שהוא... גוי, לא יהודי, נכרי. גוי כבר לא מובן כעם או כאומה. אז לאן הלכו הצפיות של אלוהים, כאשר מסתבר שאנחנו לא ממלכה, ולא כהנים, וגם לא גוים ואפילו לא קדושים? אלוהים לא רק היה

צריך לרדת להר סיני כדי להיפגש עם משה; אלוהים גם הצטרך לרדת בציפיות שלו כלפי "העם הנבחר". כשהישראלים ענו בקול אחד: "כִּלְאֵשֶׁר דִּבֶּר ה', נַעֲשֶׂה", עד כאן, בינתיים זה מספיק לאלוהים. צעד אחר צעד.

מי יודע אם אלוהים לקח שיקולים בתקופה אחרת: "אם הם לא מסוגלים להיות ממלכה, אולי ננסה מדינה דמוקרטית, מדינת ישראל? ואם הם לא כולם כהנים, יכול להיות שהרבנים ידעו לשמש השראה יותר טוב; ואם הרבנים לא יהיו מוצלחים, אני עדיין יכול לפנות לנשי בית יעקב - הייתי צריך לדבר קודם לכן עם הרבות. לבסוף, לא גוים ולא קדושים - אני רק רוצה שתהיו יהודים, איטליגנטים, סקרנים, מגוונים, אבל שלא ילכו לקצה. זה לא עובד".

אז בקריאה שלנו מגיעים לעשרת הדיברות. האנשים פוחדים, מבולבלים, מבקשים משה רבנו – "רבנו", לא "כהנינו", אלא "רבנו" – לייצג אותם מול אלוהים. וסוף סוף שומעים את אלוהים אומר: "אֵלֹהֵי כֶסֶף וְאֵלֵי זָהָב, לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם". אחרי כל הדיברות, אלוהים חוזר אל שני הדיבורים הראשונים. אם קשה לנו כל היתר, שלפחות נקבל שהוא האלוהים, ושלא נעשה אלוהים אחרים. ובכן, מהזמן שעבר ועד היום, מה שעשינו יותר היו אלהי זהב ואלוהים וכסף. על פי הבורסה, לפעמים אנחנו מברכים לכמה אלים, ולפעמים מתים בגלל אלים אחרים.

נראה לי שאלוהים צריך להציג את עשרת הדיברות מחדש, לפחות עוד פעם אחת. אולי אז, כשהיו קרובים יותר מארץ ישראל, העם יתבגר עוד קצת ויהיה מוכן לקבל את התורה ברצינות?

קריאת התורה ליום שני (דברים טו:יז – טז:יז) (בשבת: דברים יד:כב – טז:יז)

המחזור לשלוש רגלים מהקהילות הרפורמיות של אנגליה מפחית את קריאת התורה של יום השני לשבועות רק למה שמדבר ישירות אל החג ההוא: קוראים רק דברים טז, טז-יב. למעשה, אם הכוונה היא לדבר על חג השבועות על רגל אחת, זו ההזדמנות שלנו:

שְׁבַעַה שְׁבַעַת תִּסְפֹּר-לָךְ... וְעָשִׂיתָ חַג שְׁבַעֹת לַה' אֶל־הָיִךְ - מִסֹּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן: כְּאֲשֶׁר יִבְרָכְךָ ה' אֶל־הָיִךְ. וְשָׁמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֶל־הָיִךְ - אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאֻמָּתְךָ, וְהָלֹוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ, וְהָגֵר וְהַיְתוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ - בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֶל־הָיִךְ לְשָׁכֹן שְׁמוֹ שָׁם. וְזָכַרְתָּ כִּי-עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם; וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת-הַחֻקִּים הָאֵלֶּה.

ביום ההוא של חג השבועות כולם מצטרפים: גברים ונשים, והגרים יחד עם החלקים הנחשבים כחלשים ביותר בחברה; אפילו הלוי מקבל את מקומו, לעומת הכהן, שלא מצוטט בכלל. שוב, נראה כי החזון האלוהי של עם שהופך להיות ממלכת כהנים כבר לא רלוונטי.

מפטיר (במדבר כח:כו-לא)

וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים, בְּהִקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה' – בְּשַׁבַּע תִּיָּכֶם.

ויום זה קשור בעבודת האדמה, בעונת הקציר, יום שהתחילו להביא את ביכורי פרי האדמה אל בית המקדש. גם שתי הלחם שהיו מביאים לבית המקדש היו נקראים "ביכורים".

ולגבי קהילות יהודיות הנמצאות בחצי הכדור הדרומי, חג השבועות נופל בתחילת החורף, ואז אנחנו צריכים לחשוב מחדש על מה הם הביכורים. קשה עם ההקשר הזה של חג עם המקורות החקלאיים שלו, כאשר הוא מנותק מהמציאות במקום אחר. אנחנו צריכים לחשוב מחדש על משמעותם של הביכורים. האם המתגיירים הם הביכורים החדשים? האם הזוגות החדשים, שהחליטו להתחתן בתקופת שבועות, הם מבטיחים את הביכורים הבאים אלינו בברכות?

הפטרה ליום ראשון (יחזקאל א:א-כח; ג:יב)

כאשר עם ישראל "ראה" את הקולות בתורה, הם "שמעו" ערכים וחוקים, סיפורים ושאלות. החוויה הזאת שניתנה לעם ישראל נקראה "עשרת הדיברות", חמש כנגד חמש: חמש בין אדם למקום וחמש בין אדם לחברו. אבל הדיבור החמישי, "כבד את אביך ואת אמך", יש לו את כל

המאפיינים של "בין אדם לחברו", אבל הוא נמנה בין אלה "בין אדם למקום". זיהוי בין אלוהים ואבא הוא תופעה רגילה; "אבינו מלכנו" הוא ביטוי מוכר לאוזניו של כל יהודי. פחות נפוץ הוא זיהוי בין אלוהים ואמא: אנחנו לא רגילים לשמוע תפילות המתחילות "אמנו מלכנו". ובכל זאת, כאשר לכבד אב ואם ממקום באותה העמדה של לכבד אלוהים, הפרשנות שאלוהים הוא גם אב וגם אם היא אפשרית והגיונית.

מצד אחר, ראינו בקריאת התורה ליום השני של חג השבועות, שבו כל חלקי עם ישראל היו מוזמנים לחג השבועות, חוץ מהכהן. ובכן, בהפטרה ליום הראשון, הנביא יחזקאל, שבא ממשפחה של כהנים, מציג את החזון שלו, כאשר נפתחו השמים והוא "ראה" את אלוהים. חזונו של הנביא-כהן בגלות, הוא די שונה ממה שחווה עם ישראל במעמד הר סיני. במקום חוקים וערכים אשר עושים סדר בקשר בין האדם לחברו, ובין אדם לאלוהים, לנביא יש חזון של סוג של מפלצות על-טבעיות, ישויות של ארבעה ראשים, ארבע כנפיים, ותכונות מדהימות אחרות. החזון המיסטי של יחזקאל נותן משמעות חדשה לתצוגה הרציונאלית וההתרבותית או אפילו של אקסטזה של עם ישראל במעמד הר סיני. בכל זאת, גם בחווית עם ישראל במעמד הר סיני, גם בחזונו של הנביא יחזקאל שבו אלוהים הראה לו מסתורין מיסטי באופן דרמטי, אפשר להגיד "פרוך כבוד-ה' מִמְּקוֹמוֹ". במילים אחרות, אם מצדנו אנחנו דורשים את התורה באופן מילולי, רעיוני, רציונלי, מיסטי, סמלי, פסיכולוגי וכו', מצידו, אובייקטיבי – "פרוך כבוד-ה' מִמְּקוֹמוֹ".

הפטרה ליום שני (חבקוק ב:כ – ג:ט)

תְּפִלָּה לַחֲבִיקוֹק הַנְּבִיא...

ה', שְׁמַעְתִּי שְׁמַעַךְ יְרֵאתִי;

ה', פָּעַלְךָ בְּקֶרֶב שָׁנִים תִּיֵּהוּ,

בְּקֶרֶב שָׁנִים תוֹדִיעַ; בְּרָגַז רַחֵם תִּזְכּוֹר...

וְנִגְהָה כְּאוֹר תִּהְיֶה, קִרְנֶיךָ מִיָּדוֹ לִי; וְשֵׁם תִּכְיֹן עֲזִיָּה...

וְאָנֹכִי, בְּה' אֶעֱלֹזָה: אֲגִילָה בְּאֵלֵי ה' יִשְׁעִי.

בקריאה ראשונה – וגם בקריאה שנייה ושלישית – יש לי תחושה שבשביל להבין את הקטע הזה של חבקוק היה צורך להוציא מים מאבן. תפילת חבקוק מדברת על אלוהים נורא ומפחיד. ובכל זאת, הוא אלוהים, ורק הוא יכול לתת לי כוח ושמחה. וממשיכה איתי תחושה גדולה של חוסר נוחות.

מצד שני, לאחר שנים רבות אחרי שעם ישראל הופתע ונבהל במעמד הר סיני, והתרחק מיראה ופחד, עכשיו בא מישהו מציאותי יותר, ושמו חבקוק הנביא, היודע כבר שלא הכל נפלא במערכות יחסים עם אלוהים - ואחרי הכל, לא הכל נפלא גם ביחסים בין-אישיים. הדרך היחידה כנראה היא להיות אופטימי, אפילו במקום הכי חשוך והכי פחות מובן. אפשר לדמיין שחבקוק דיבר אמר לאלוהים: "לא אמרת לי 'ובחרת בחיים'? זו בחירתי, אלהי, בחרתי בחיים. אני מעדיף לשמוח ולהרגיש שאלוהים נותן לי כוח להמשיך, ושבסופו של דבר אתה תברך אותי בשלום. אם התורה שנתת לנו בסיני אינה יכולה לגרום לי להיות אופטימי, אז בשביל מה נתת את התורה לנו?"

נספח: שלד של מבנה התפילות למחזור של שבועות

הדלקת נרות

מנחה

[קבלת שבת - ליל שני]

ערבית

[קידוש [ליל ראשון]

[קידוש לבנה, הבדלה – ליל שני]

[קבלת אחים]

תיקון ליל שבועות

[אקדמות, מגילת רות]

שחרית

ברכות השחר

קדיש דרבנן

פסוקי דזמרה

נשמת כל חי
קריאת שמע וברכותיה
עמידה
חזרת הש"ץ
הלל
הוצאת ספר תורה
קריאת "כתובה" [יום ראשון]
קריאת התורה/מפטיר/הפטרה
[יזכור – יום שני]
מי שברך
אשרי
הכנסת ספר תורה
מוסף
ברכת כהנים
עלינו
[קידושא רבא – יום שני]

ביבליוגרפיה:

- ברמן, דב – **כל חג ומועד**, פרולוג מוציאים לאור בע"מ, ירושלים 1995
- גלילי, זאב ומשעל, מרים – **חגי ישראל**, כרך ב', גלי אלפא תקשורת בע"מ, ירושלים 1997
- דבדבני, תמר; ליבוביץ', מיה; ליסיצה, אלונה; מרקס, דליה - **פרשת המים** - טבילה כהזדמנות לצמיחה, להיטהרות ולריפוי, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2011
- הברמן, א"מ – **פיוטים לשבועות**, מכון הברמן למחקרי ספרות, ירושלים, 1992
- הכהן, דבורה – **חגים ומועדים**, בית הוצאה כתר ירושלים, ירושלים 1978
- השל, א"י – **אלוהים מבקש את האדם**, הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס, ירושלים 2007
- לוינסקי, יום טוב – **שבועות**, ספר המועדים, כרך ג', הוצאת אגודת עונג שבת (אהל שם), ירושלים 1963
- מדין, יעקב – **שבועות**, ישיבת הר ציון/ידיעות אחרונות/ספרי חמד, ירושלים 2012
- עמיחי, יהודה - **פתוח, סגור, פתוח**, שוקן, ירושלים 1998
- שוורץ, יואל – **קבלת תורה ומתן תורה**, הוצאת דבר ירושלים, ירושלים 1985

<http://faculty.biu.ac.il/~barilm/tiqunshv.html>

<http://www.jewish-studies.info/shchina.htm>

<http://www.piyut.org.il>

<http://www.reform.org.il/holidays/2011/Shavuoth/pages/will-do.html>

מחזורים וסידורים:

מחזור "זכרון רוב" לשבועות, The Complete Artscroll Machzor, נוסח ספרד, Mesorah

Publications Ltd, ארה"ב, תשס"ד [2004]

סידור "אני תפילתי", התנועה המסורתית, כנסת הרבנים בישראל, ירושלים, תש"ע [2009].

סידור "העבודה שבלב", נוסח קהילת "כל הנשמה" ירושלים, תשס"ח [2008].

Machzor Forms of Prayer – Pilgrim Festivals, The Assembly of Rabbis of the Reform

תשנ"ח [1995], Synagogues of Great Britain, 2nd revised edition, Cambridge,